

૧૦૧

જીનધર્મ પ્રકાશ.

પણ શાસ્ત્ર સર્વ વિનયમાંહે. મુશ્લો ૧૦ ૪
 નથી ચાલે: જીર મિર વિરપૂરા, ધેર શબ્દ ભરેલ હરે અધુરા;
 ભમે શુભ્ર ગતિ જયમ અધર શુદ્ધા. મુશ્લો ૧૦ ૫
 વશીકરણ મંત્ર વિનય જગમાં, તથા વૈર રહે શત્રુ વગમાં;
 શાંખન શુભ પણ એ મારગમાં. મુશ્લો ૧૦ ૬
 મંત્ર જાંઘી કાર્ય નથી થાતું, દારા સીઠી એ વહેમ તણી વાતું;
 પવિત્ર વિનયવડે વરા સહુ થાતું. મુશ્લો ૧૦ ૭
 શંકા થારે પણ પક્ષી વરે, પણ ઉત્તમ નર ભવ શાથી ઠરે;
 હર્ષણ શુભ વિનય અધિક વરે. મુશ્લો ૧૦ ૮
 હર્ષણ વિનય શુભાખચંદ મહેતા. (વળા)

આત્માપદેશક પ્રસ્તાવિક દુહા.

આવે પ્રાણી એકલો, જાય એકલો આપ;—
 સાથી પુત્ર કલત્ર નહિ, સાથ પુણ્ય ને પાપ. ૧
 પ્રપંચથી પેદા કરે, સ્વજન આય લેછ લાગ;
 શુભ દુઃખ ભોક્તા પ્રાણીયો, સ્વજન ન લે કાંઈ ભાગ. ૨
 પુત્ર મિત્ર તુજ દેખતાં, થયા લાખ જન રાખ;
 એક દીન છવડા આપણે, બળી થવું છે ખાખ. ૩
 ફાણ ફાણ આવરદા ઘટે, ઘટે દીવસ ને રાત;
 આજ તજ્જ હમણાં કરો, કાલ તણી શી વાત? ૪
 લોભ દર્ઈ લખ-પ્રાણના, વસુમતી કરી નિજ હાથ;
 રાપ રંક ફાણમાં ગયાં, ગઈ ન પૃથ્વી સાથ. ૫
 છત્રપતિ લખપતિ ગયા, ગઈ ન ઝડિ સાથ;
 બલમ બેદા સખ ગયા, ખખેરી દાય હાથ. ૬
 કાદવ કીર સમ માનવી, લેશ ન કર અભિમાન;
 હું તું આ સંસારમાં, એ દીનતા મેમાન. ૭
 સંપત ગઈ તે સાંપડે, ગયાં વળે છે વહાણ;
 ગત અવસર આવે નહિ, ગયા ન આવે પ્રાણ. ૮
 માટે ભક્તિ સ્તુતિ થકી, જપ છવડા પ્રભુ નામ;
 સદાગાર પાળી સદા, કર પરમારથ કામ. ૯
 દોહ ન કરવો પારકો, સૌ છવ બંધુ સમાન;
 દયા દાન ઇંદ્રિય દમન, જિવન સુકત છવ જાણ. ૧૦
 કવિ સાંકેજચંદ.

૧. પાણી. ૨. વડા ૩. દુગાડો. ૪. અરાજ-અભિમાની, ૫ જાત. ૬ આદાર અપ
 નિહા ને મેયન એ સાર અંક.

સનજન મહાશયોને કદાપિ પ્રકૃતિવિકાર થવા પામતો નથી.

૧૦૯

સજ્જન મહાશયોને કદાપિ પ્રકૃતિવિકાર થવા પામતો નથી.

૧ ગાય, ભેંસ અને અન્નદિકનાં દૂધનું દહીં ખીજે દિવસે કે તે દિવસેજ (તત્કાળ) થાય છે; પરંતુ ક્ષીર સમુદ્ર તો અદ્યાપિ પર્યન્તઃજેવો ને તેવો વિદ્યુતિ-રહિત રહ્યો છે. તેનું દહીં થવા પામ્યું જ નથી. ખરી વાત છે કે મહાશયને વિકાર કેમ થાય ?

૨ ગંગા નદી પાપને, ચંદ્રમા તાપને અને કલ્પતરૂ દીનતાને દૂર કરે છે ત્યારે સન્ત મહાશયો પાપ, તાપ અને દીનતા એ બધાને દૂર કરી નાંખે છે. સન્તોનો સમાગમ સદાય સુખદાયી જ નીવડે છે.

૩ પ્રકોપિત કરેલા એવા પણ સન્ત-સાધુનું મન વિક્રિયા પામતું નથી. એક ઉંખાડીયાવડે સમુદ્રનું પાણી કંઈ ગરમ થઈ શકતું નથી.

૪ પરોપકાર કરવો, પ્રિય બોલવું અને સાચો સ્નેહ કરવો તે સનજનોનો કુદરતી સ્વભાવ જ હોય છે. ચંદ્રને કોણે શીતળ ક્યો છે ? જેમ એ સ્વાભાવિક રીતે જ શીતળ છે તેમ સનજનો આશ્રી પણ સમજી લેવું.

૫ સનજનોની સમીપે કહેલાં સૂક્ત વચનો શોભાને પામે છે. પરંતુ દુર્જનોની પાસે કહેવાયેલાં એજ વચનો અરણ્યમાં રૂદન જેવાં શોકદાયી થઈ પડે છે. એટલો બધો પટાંતર સનજન દુર્જન વચ્ચે રહે છે.

૬ સનજનનું ચિત્ત સંપત્તિ વખતે કમળ જેવું કોમળ બન્યું રહે છે; અને આપત્તિ વખતે એમનું ચિત્ત વજ્ર જેવું કઠણ બની જાય છે તે યુક્ત જ છે. કેમકે વસન્ત માસમાં વૃક્ષનાં પત્ર ઘણાંજ કુણાં હોય છે અને શ્રીષ્ઠ રૂતુમાં તે પત્ર કઠણ-મજબૂત બની જાય છે.

૭ સુવર્ણને જેમ જેમ અગ્નિમાં નાંખી તપાવવામાં આવે તેમ તેમતેને વાન વધતો જ જાય છે (તેમાં કાળાશ આવવા પામતી નથી); ચન્દનને જેમ જેમ ઘસવામાં આવે છે તેમ તેમ તે મળતી ખૂશબો આપે છે (ઘસનાર, પીડા કરનાર કે છેદી નાંખનારને પણ ચન્દન તો પોતામાં રહેલો પરિમલ-ખૂશબો જ આપ્યા કરે છે); શેલડીને જેમ જેમ છેદવામાં કે પીલવામાં આવે છે તેમ તેમ તે પોતામાં રહેલો મધુર રસ-સ્વાદ જ આપે છે; તેવીજ રીતે પ્રાણાન્ત કષ્ટ આવ્યે સતે પણ સનજનો પોતાની સ્વાભાવિક પ્રકૃતિને સાચવી રાખે છે જ. ઇતિશબ્દ.

શુ ક. ત્રિ.

સદ્ગુણ પ્રાપ્ત કરી લેવા સુજ્ઞ જનોએ કરવો જોઈતો પ્રયત્ન.

૧ ઉત્તમ પુરૂષો પોતાનાજ ગુણોવડે પ્રસિદ્ધિ પામે છે, મધ્યમ પુરૂષો પિતાના નામથી પ્રસિદ્ધ થાય છે, અપમ પુરૂષો મોસાળના નામથી ઓળખાય છે અને અધમાધમ પુરૂષો સાસરાના નામથી ઓળખાય છે.

૨ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરી લેવા સુજ્ઞ જનોએ અવશ્ય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કેમકે સદ્ગુણના યોગેજ સઘળું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સદ્ગુણવડેજ ચંદ્રે શિવના અદ્ય ઉત્તમાં (મસ્તક) ઉપર નિવાસ કર્યો છે. સદ્ગુણ સર્વત્ર માર્ગ કરી સ્થાન મેળવી શકે છે.

૩ મૃગલાતું માંસ, હાથીનાં દાંત, વાઘનું ચર્મ, વૃક્ષનાં ફળ, સ્ત્રીનું સુંદર રૂપ, અને મનુષ્યની લક્ષ્મી એટલા વાનાં ઉલટાં હાનીકારક થઈ પડે છે. એ ગુણો પણ તેને નુકસાનકારી થાય છે.

૪ નિર્ધને દીધેલું દાન, અધિકારીની ક્ષમા, યુવાનનું તપ, જ્ઞાનીનું મૌન, સુખી જનોની ઇચ્છા-નિવૃત્તિ અને સર્વ પ્રાણી ઉપર દયા એ સદ્ગુણો, જીવને સદ્ગતિમાં લઈ જાય છે.

૫ શઠતાવડે ધર્મ, કપટવડે મિત્રતા, પરોપતાપવડે સમૃદ્ધિભાવ, સુખવડે વિદ્યા, અને બાળાત્કારવડે નારીને જે વાંચે છે તે પ્રગટપણે મૂર્ખ-અજ્ઞાન છે.

૬ ચતિ, વ્રતી, પતિવ્રતા (સ્ત્રી), શૂર, વીર, દયાવંત, ત્યાગી, ભોગી અને બહુશ્રુત (પંડિત) જનો સત્સંગ માત્રથી પાપને બાળી નાંખે છે.

૭ અર્થી-ચાચકને જે ન દેવાય તે ધન શા કામનું ? શત્રુઓનો નિગ્રહ ન કરાય તે બળ શા કામનું ? ધર્મીઆર ન સેવાય તે જ્ઞાન શા કામનું ? ઇન્દ્રિયોનું કમન ન કરાય તે જીવિત શા કામનું ? તે ધન, તે બળ, તે જ્ઞાન અને તે જીવિત જ સફળ કે જેનો સ્વપર ઉપકાર માટે ઉપયોગ કરી શકાય.

૮ સંપૂર્ણ કુંભ છલકાતો નથી, અધુરો ઘડો હોય તેજ છલકાય છે. વિદ્વાન અને કુળવંત હોય તે ગર્વ કરતા જ નથી, જે સદ્ગુણો વગરના હોય છે તેજ બહુ બકવાદ કરતા આપખરાઈ હાકે છે.

૯ સદ્ગુણોરૂપી સાચાં રત્નોનો સંગ્રહ કરી લેવા સદ્બોદ્ધિ પ્રયત્ન સેવો.

ધર્તિશમ્.

સન્મિત્ર કપૂર વિજયભુ.

શાસ્ત્ર ઉપદેશ યાને હિતશિક્ષા.

૧ હે મિત્ર ! સત્પુરૂષથી અપમાન પામવું સાડું પણ નીચની સોખતથી કુલાવું સાડું નથી. ઘોડાની પાડુ ખાનારો શોભે છે પણ ગર્દભ ઉપર અશ્વારી કરનાર શોભતો નથી. સત્પુરૂષનું કટાક્ષ વચન પણ પરિણામે ઘણુંજ લાભદાયક થાય છે પણ નીચની પ્રશંસા લાભકારી થતી નથી. એમ સમગ્ર નીચની સંગતિ તણ ઉત્તમની જ સંગતિ કરવી.

૨ સહુનું સાડું ચિન્તવવાથી આપણું પણ સાડું થાય છે અને સહુનું ખૂડું ચિન્તવવાથી આપણું પણ ખૂડું થાય છે. જેવું કરવું તેવુંજ પામવું.

૩ કષ્ટ વખતે મિત્રની પરીક્ષા થઈ શકે છે, શરવીરની પરીક્ષા રણસંગ્રામ વખતે થઈ શકે છે, શિષ્યની યા ચાકરની પરીક્ષા વિનય વખતે થાય છે અને દાનીની પરીક્ષા દુષ્કાળ વખતે થાય છે.

૪ સ્ત્રીનો વિયોગ, સ્વજનનો અપવાદ, માથે રહેલું કરજ, કૃપણની સેવા-ચાકરી, અને નિર્ધન અવસ્થામાં સ્વજન મેઝાપ એ પાંચ વાતાં અગ્નિ વગર કા-યાને બાળે છે (જીવને શશ્યની પેરે સાલે છે.)

૫ કાગડામાં શૌચ (પવિત્રતા), જૂઠાંરીમાં સત્ય, સર્પમાં ક્ષમા, સ્ત્રીમાં કામોપશાન્તિ, કાયરમાં વૈર્ય, મધપાન કરનારમાં તત્ત્વચિન્તા જેમ અસંલલિત છે તેમ રાજા કોઈનો કાયમી મિત્ર હોય એવું કોણે દેખ્યું કે સાંભળ્યું છે ? એ વાત સંલલિત જ નથી.

૬ શાસ્ત્ર ઉપર એક નિષ્ઠા (દ્રઢ શ્રદ્ધા), શાસ્ત્રનો સુગમ બોધ, હુશીયારી, પ્રિય પથ્ય અને સત્ય વાણી, વખતસર કામ કરવાની ટેવ, અને અપૂર્વ બુદ્ધિ-બળ એ ગુણો વ્યવહારમાં ઘણા ઉપયોગી છે.

૭ મૂર્ખોને મૂર્ખ સંગાતે અને પાંડિતોને પાંડિત સંગાતે એમ સરખે સરખાની પ્રીતિ હોય છે.

૮ કષ્ટ વખતે પણ ધૈર્ય ન તજવું, કેમકે ધૈર્યથી જીવ કષ્ટને તરી શકે છે.

૯ દુનીયામાં (પાત્ર) દાન જેવો કોઈ નિધિ નથી, અને લોભ સમાન કોઈ શત્રુ નથી, શીલ સમાન કોઈ સરસ ભૂપણ નથી અને સંતોષ સમાન કોઈ ધન નથી.

૧૦ લોભી માણસ ગુરૂને કે બાંધુને ગણતો નથી, કામી માણસ લાયકે કે લજ્જાને ગણતો નથી, વિદ્યાતુર સુખ કે નિદ્રાને ગણતો નથી અને બ્રુધાતુર રૂચિ કે વેળાને ગણતો નથી.

૧૧ સદ્વિવેક બીજો સૂર્ય અને ત્રીજું નેત્ર છે. તેથી બીજી વાત તણ શ્કત તેનોજ આદર કરો. હિતશાસ્ત્ર. સુ. ક. વિ.

શાસ્ત્ર બોધ.

૧ અનેક સંશયોનો ઉચ્છેદ કરનાર અને પરાક્ષ (અપ્રગટ) અર્થને બતાવનાર એવું શાસ્ત્ર સર્વતું લોચન છે. જેને એ શાસ્ત્રચક્ર નથી તે અંધ જ છે.

૨ કાકચેપટા-કાગડાની જેવી ચંચળતા, ખગધ્યાન-ખગલાની જેવી એકાગ્રતા, ધ્યાન નિદ્રા (અથ માત્ર નિદ્રા), સ્વરૂપ-પરિમિત આહાર અને સ્ત્રીનો ત્યાગ (અપરિચય) એ પાંચ લક્ષણ વિદ્યાર્થીનાં જ્ઞાનવાં.

૩ સુખ સંપદાને ઇચ્છતા પુરૂષે નિદ્રા, તંદ્રા, લય, ક્રોધ, આળસ અને હીર્ષસૂત્રતા (કાર્ય કરવામાં મંદતા) એ છ દોષો ખાસ તજવા જોઈએ.

૪ નયન-આત્મ દમનરૂપ અગાધ જળથી ભરેલી (પવિત્ર આરાવાળી), સત્યરૂપ દ્રહવાળી, શીલરૂપ તટવાળી, અને દયારૂપી તરંગવાળી આત્મારૂપી નદીમાં છે. ભવ્યાત્મન! તું સ્નાન કર અને શુદ્ધ થા. તે વગર કેવળ જળવડે જ અન્તરાત્મા શુદ્ધિ પામતો નથી-શુદ્ધ થતો નથી.

૫ સદાચારનું સેવન નહીં કરવાથી અને દુરાચાર સેવવાથી તથા ઇન્દ્રિયોને પરવશ બની જવાથી મનુષ્ય અધોગતિને પામે છે.

૬ સજ્જનોના મુખમાં દોષો ગુણનું આચરણ કરે છે અને દુર્જનોના મુખમાં ગુણો દોષનું આચરણ કરે છે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. બુઝો! મહામેધ ખાડું (સમુદ્રનું) જળ પીએ છે અને મધુર જળ વર્ષે છે અને કૃષ્ણધર-સર્પ દૂગ્ધ પાન કરીને અતિ ઉગ્ર વિષ વમે છે.

૭ મૃત્યુનું શરણ કયા વગર સર્પેના મણિ ઉપર, ધૃપણના ધન ઉપર, સતીના હૃદય ઉપર, કેસરીસિંહની વ્યાલ ઉપર અને ધત્રીને શરણ આવેલા ઉપર હસ્તપ્રક્ષેપ કોઈ કરી શકતું નથી.

૮ જે જેના ગુણપ્રકર્યને જાણતો નથી તે તેને સદાય નિન્દે છે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. બુઝો! સ્ત્રીલડી મુક્તાફળ (મોતી) ને તણ દહને ચણેલીને ધારણ કરે છે. કેમકે તેને મોતીની ખરી કિંમત જ નથી.

૯ જિતેન્દ્રિયપણું વિનયનું કારણ છે અર્થાત્ વિનય ગુણની ઉત્પત્તિ જિતેન્દ્રિયપણાથી થાય છે. વિનયથી (અનેક) સદ્ગુણો પ્રકાશો છે, અધિક સદ્ગુણી પુરૂષ ઉપર લોહો પ્રેમ રાખતા થાય છે અને એવી લોકપ્રિયતાથી સંપદા પ્રાપ્ત થાય છે. માટે ઇન્દ્રિયજિત થવું જરૂરનું છે.

ધૃતિશમ્.

સન્મિત્ર કપૂરવિજયજી.

કચ્છના જૈનસંપ્રદાય સંબંધી સામાન્ય અનુભવ.

ભુજ, માંડવી, સુદ્રા અને અંબર એ કચ્છના ચાર શહેરોમાં મુખ્યપણે શુજર જૈનોની વસ્તી છે. સૌથી વધારે વસ્તી માંડવીમાં છે. તે બધાયમાં સ્થાનકવાસી ગણાતા હુઢકોની પણ વસ્તી છે. આ તરફ સવેગી સાધુજનોની ગેરહાજરીને લઈને જૈની ભાઈઓ સ્વધર્મ વિષે જોઈએ એવી દ્રઢતા રાખી રહ્યા નથી. યતિ લોકો કેટલોક સ્થળે છે, પણ મોટે ભાગે હવે તેમનું માન નથી. તેમના પૂર્વજો પ્રથમ કંઈક સાડું પાણી ખતાવેલું જણાય છે. પ્રથમ આ ચારે શહેરોમાં પ્રાયઃ એક સરખી રીતે તપગચ્છની આચરણા વર્તતી હતી; પણ થોડાંક વર્ષો થયાં તેમાં કેટલોક વિશેષ થવા પામેલ છે. દીર્ઘદ્રષ્ટિની ખામીથી મતાગ્રહી સાધુઓ આવી વિશેષ પડાવી નય છે, પણ તેનાં પરિણામ બહુ માઠાં આવે છે. જો કે હાલ કંઈક શાન્તિ દેખાય છે. પણ મોતીની પેરે મન ફાટ્યાં પછી સંધાવાં મુશ્કેલ પડે છે. લોકો કેળવણીમાં પશ્ચાત્ત છે. અગ્રહાસામાં પ્રાયઃ અંચળની આચરણા દેખાય છે. ત્યાંના જૈનો બહુધા સરલ પ્રકૃતિના દેખાય છે, તેથી તેઓ ઉપર ઉપદેશની અસર સારી થઈ શકે છે. આ તરફ સવેગી સાધુઓનું વિચરવું અલ્પ થાય છે. કેટલાક સાધુઓ આ તરફનો વિહાર કઠણ સમજતા હશે પણ તેવી કઠીનતા જોવામાં આવતી નથી. શુજરાત કાઠીયાવાડની સાથે સરખાવતાં લોકો સવેગી સાધુ ઉપર ઓછા રાગી નથી, બદલે વધારે રાગી દેખાય છે. આ તરફના લોકોનો મોટો ભાગ ખેડુત વર્ગનો છે. તેઓ સાધુના આગમનને મંગલ-ઓચ્છવ સમજી પાખી પાણીને ધર્મ શ્રવણ કરી વ્રત નિયમો આદરે છે. અહીં તેમજ હાલમાં અને ઠાંઠાના ભાગમાં પણ લોકો ભદ્રક પરિણામી લાગે છે. કેટલાક ગામોમાં તો તપગચ્છના સંજ્યાગ્રંથ ધરે હોય છે પણ સાધુઓના તથા પ્રકારના સમાગમને અભાવે જેમના વધુ સમાગમમાં આવે છે તેમની આચરણા પાળે છે. બાકી બારીકીથી તપાસ કરાય તો સંજ્યાગ્રંથ ગામોમાં સંજ્યાગ્રંથ તપગચ્છી શ્રાવકોનાં ધરે પણ છે. એમના હિતની ખાતર પણ આત્માર્થી સાધુ સાધ્વીઓએ આ તરફ વિહાર કરવો ઘટે છે. લોકો પરીક્ષાવંત પણ છે. દંભી લોકોનો સત્કાર ઓછો થાય છે. આ ઉપરાંત વાગડ દેશ વિશાળ છે, તેમાં પ્રાયઃ સર્વત્ર તપગચ્છનીજ આચરણા પ્રવર્તે છે. તેમાં કેળવણીનો પ્રચાર બહુ અલ્પ છે. તેમના હિત માટે સુસાધુ જનોએ અવશ્ય પ્રયત્ન કરવાની જરૂર જણાય છે. સુરેષુ કિંબહુતા,

સુ. ક. વિ.

ચંદ્રરાજાના રાસડપરથી નીકળતો સાર.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૮૬ થી.)

પ્રકરણ ૨૦ મું.

લીલાવતી કુર્કટ પ્રત્યે કહે છે કે—“હે પક્ષી રાજ ! તેં ફાગટ મને અવ-
ગુણ કરીને મારી સાથે વેર વસાવ્યું. તું ઉપરથી કુટરો લાગે છે પણ અંદરથી
કડવો જણાય છે. તેં શબ્દ માત્ર બોલીને મારા પિયુથી મને વિરહ પડાવ્યો,
તેના પાપથી તું ક્યાં છુટીશ ? તું સોનાના પાંજરામાં રહીને નિરંતર આનંદ
ભોગવે છે તેથી તને પારકી વેદનાની ખબર પડતી નથી. પણ હે કુર્કટ ! પતિનો
વિરહ સ્ત્રીને અત્યંત દુઃસહ હોય છે. તમે પંખી છો તેમાં પણ પંખીણી પંખી
વિના બાકુળ થઈ જાય છે, તો અમે તો મનુષ્ય થયા છીએ, એટલે અમારા
સ્ત્રી જાતિના દિવસો પતિ વિના કેમ જાય ? તેં પૂર્વ ભવે આવો ઘણાને વિયોગ
પડાવ્યો હશે તેથીજ આ ભવે પંખી થયો જણાય છે. દુઃખમાં વિચારી બેજે.
તમે પંખી જાતિજ અવિવેકી છો. વળી તું તો અત્યંત નિષ્કુર અને નિર્મોહી
જણાય છે. જો તું કાંઈક વિવેક રાખીને બોલ્યો ન હોત તો મને પતિવિયોગ ન
થાત. હે પક્ષીરાજ ! તને તો મારી ઉપર દયા ન આવી પણ મને તારૂં રૂપ જોઈને
દયા આવે છે.” આ પ્રમાણેનાં મર્મમાં ઘાત કરે તેવાં લીલાવતીનાં વચનો
સાંભળીને કુર્કટને એકદમ પોતાની પૂર્વાવસ્થા સાંભરી આવી, તેથી જેમ વગર
ઋતુએ વરસાદ વરસે તેમ આંખમાંથી અશ્રુની ધારા વરસાવતો સતો તે એકદમ
મૂર્ચ્છિત થઈને પાંજરામાં પડી ગયો. અને ઉઠા નિસાસા મુકવા લાગ્યો. તે જોઈ
લીલાવતી એકદમ ગભરાઈ ગઈ. તેણે પાંજરામાંથી તેને કાઢીને પોતાની બાથમાં
લીધો અને તેને ગરમી આપી સાવધ કર્યો. પછી તે કહેવા લાગી કે—“હે
પંખી ! મેં તો તને ભોળે ભાવે કહ્યું, તેમાં તને આટલું બધું દુઃખ કેમ લાગી
ગયું. મને તો મારા પિયુના વિયોગનું દુઃખ સાલે છે તેથી મેં કહ્યું પણ તને
એવું શું દુઃખ સાલે છે કે જેથી તું મૂર્ચ્છિત થઈ ગયો ? મારે તો ઉલટું
લેણું દેવું થયું. મેં જાણ્યું કે તું મને મનાવશે તેનો મારે તને મનાવવો
પડ્યો. પરંતુ તું મારા કરતાં પણ વધારે વિરહી દેખાય છે, તો તને શું દુઃખ
છે તે કહે.” પછી કુર્કટે જમિ ઉપર અક્ષરો લખીને જણાવ્યું કે—“હું આભા-
યુરીનો ચંદ્રરાજ છું. મને કાંઈ લીધા દીધા વિના મારી ચોરમાન માતાએ
કુર્કટો બનાવી દીધો છે. મને મારી રાણી ગુણાવળીનો વિરહ ખટકે છે. મારા
હાથમાં હું કેટલીક વાત કહું, કહી જાય તેમ નથી. મને એ ખટકે છે, એને
હું ખટકું છું, વળી આમ નાટકીઆની સાથે હું ભટકું છું. ક્યાં તે માફ નબર,

ક્યાં માફ રાખ્યે, ક્યાં તે રાણી, ક્યાં મનુષ્યપણે રહેવું. ને ક્યાં તિર્યચપણે જોગવવું ! મારા દુઃખનો પાર નથી. તારો પતિ પરદેશ ગયેલ છે તેનો કાલે આવશે ને તને મળશે; પરંતુ મારા વિછોડનો મેળો તો થશે કે નહિ તે પણ કોણ જાણે ? માટે હે બહેન ! મારા જેવું તારે દુઃખ નથી. મારા ને તારા દુઃખમાં રાઈ ને પર્વત જેટલું અંતર છે. વળી મારી સ્ત્રી જેવી દુઃખિણી છે તેના પ્રમાણમાં તું અસંખ્ય ગુણી સુગિણી છે. તું એક ક્ષણના પતિના વિરહમાં દુઃખી થઈ ગઈ તો મારી રાણીને કેમ થતું હશે તેનો વિચાર કર. તેના દુઃખના પ્રવાહમાં તું તો તણાઈ જાય તેમ છે.”

આ પ્રમાણેના કુર્કટનાં વચનથી લીલાવતી કાંઈક ખુશી થઈ તેને પોતાનું દુઃખ અર્પણ લાગ્યું—તેણે વિચાર્યું કે—આતો સરખે સરખી જોડ મળી છે. પત્ની તેણે ચંદરાબાને કહ્યું કે—“હે ચંદરાબા ! તમે દુઃખ બહુ ધરાવશો નહીં, થોડા વખતમાં તમને તમારી ઋદ્ધિ ને રમણી વિગેરે બધું પ્રાપ્ત થશે. તમે મારા મનના માન્ય ભાઈ છો ને હું તમારી બહેન છું. વિદાતાએજ આ સગપણ કરી દીધું છે. હવે તમે જ્યારે મનુષ્ય થાઓ ત્યારે જરૂર મને મળજો. મેં જે કાંઈ વગર વિચાર્યું તમને કહ્યું હોય તેની ક્ષમા કરજો અને હે વીરા ! તમારી આશા ક્ષણભૂત થજો, મને વહેલા આવીને મળજો અને મને ભૂલી જશો નહીં. મેં તો તમને જોઈને જન્મારો સંકળ કયો છે.” આ પ્રમાણે કુર્કટ સાથે વાતચિત કરીને નટને તે પાછો સોંપ્યો એટલે મંત્રીપુત્ર પણ ઘરે આવ્યો.

હવે નટ ત્યાંથી નીકળી અનેક ગામો અને શહેરો કર્યો. ઘણી જગ્યાએ કુર્કટને માટે લડવું પણ પડ્યું. નટની કળા અદ્ભુત હોવાથી લોકોને તે ગમી ગયા. એમ કરતા કરતા તેઓ અનુક્રમે ત્રિમળાપુરીએ આવ્યા અને જ્યાં માતા વીરમતીએ આંખો રાખ્યો હતો ત્યાંજ ડેરા તાંબુ નાંખીને પડાવ કર્યો. કુર્કટે તે જમીન ઓળખી. તેને પૂર્વનો પ્રેમ યાદ આવ્યો. પ્રેમલાલચીને બાંહે પરક્યાનું પણ સ્મરણ થયું. તેણે ધાર્યું કે “જરૂર આ તેજ નગરી છે કે જેના કારણથી હું પાંખી થયો છું. હવે પાછો ફરતો ફરતો ત્યાંજ આવ્યો છું તો માફ દુઃખ નાશ પાગવા સંભવ છે. ક્યાં આભાપુરી ને ક્યાં ત્રિમળાપુરી ? તેનો મેળો સુગમ નથી પરંતુ પડિતો કહે છે કે જીવતો મનુષ્ય મેળો પામે તે વાત ખરેખરી છે. મને અહીં આવવાની હોંશ ઘણી હતી પણ આવી શકું તમ નહોતું, તે કારણેજ વિદાતાએ મને પાંખી બનાવી પાંખ આપી જણાવ્યું છે. આ પ્રમાણે કુર્કટ વિચાર કરે છે ને નટો ત્યાં આનંદથી રહે છે.

હવે અહીં પ્રેમલાલચી પોતાના મહેલમાં સખીઓ સાથે બેસી રહેવામાં તેણે શાંત નેત્ર કરચું એટલે તે ખુશી થઈને સખીઓને કહેવા લાગી કે—“આજની

મારી શરીરચેષ્ટાથી મને જાણાય છે કે જરૂર મારા શીરતાજ-મારા સ્વામીનો મને મેળાપ થયો જોઈએ-તેમનો વિયોગ થયા સોળ વર્ષ થઈ ગયા છે. તે વખતે કુળદેવીએ પણ ઠહું હતું કે સોળ વર્ષ પછી તને પતિનો મેળાપ થશે. તેનો તાઠડો ખરાબર મળ્યો છે. પણ મારા મનમાં મોટો સંદેહ છે કે-ક્યાં આલાપુરી ને ક્યાં મારા ભત્તાર. અહીંથી ગયા પછી કશો સંદેશો કે કાગળપત્ર પણ નથી. તેનો મેળો શી રીતે થશે? પણ દેવીનું વચન મિથ્યા થાય તે પણ સંભવતું નથી. કેમકે દેવવાણી અમોઘ હોય છે, એમ સૌ કહે છે. હવે તેની ખબર પડશે. મને વારંવાર એમ થયા કરે છે કે હજારો ગાઉનો આંતરો શી રીતે લાંગરો? બાકી આજે આંતરણમાં ખાત્રી થાય છે કે જરૂર મારા પતિ મને મળવા જોઈએ.” આ પ્રમાણેનાં પ્રેમલાનાં વચનો સાંભળીને સખીઓ બોલી કે- “હુ જાઉં ન! તારું વચન ખરું પડજે. પીયરનો સ્નેહ ગમે તેટલો હોય પણ સ્ત્રીને સાસરું જ પ્યારું લાગે છે. વળી ચંદ્રાજી જેવો તારો પ્રાણેશ તો સૌને સાંભરે તેમ છે. કોઈ તેને ભૂલે તેમ નથી. તારું તપ એવું છે કે જરૂર તને તેનો મેળો થશે. દેવીએ આપેલી અવધી ઘણી લાંબી હતી તે પણ પૂરી થઈ છે, તો હવે તારા પતિ મળવા જોઈએ; કેમકે કાળે કરીને તો ઉંખરાનું વૃક્ષ પણ ફળે છે, ફેરડાને પત્ર પુષ્પ આવે છે અને ખાલી સરોવર જળવડે ભરાય છે, તો તારું વાંચ્છિત કેમ ન ફળે? ફળવું જ જોઈએ.”

આ પ્રમાણે સખીઓ પરસ્પર વાતો કરે છે તેવામાં નટો પાંજર સાથે લઈ રાજદરબારમાં આવ્યા. રાજાને મળ્યા અને આશીષ આપીને ઠહું કે “હુ રાજેન્દ્ર ! ધન્ય છે તારા સોરઠ દેશને ને વિમળાપુરી નગરીને ! બહુ દિવસથી તે નગરી ભવાની હોંશ હતી તે આજે પૂરી પડી છે. પૂર્વના પૂણ્યથી તમારા દર્શન કરવાની અમારી આશા પણ પૂર્ણ થઈ છે. અને બહુ દેશમાં ક્યાં પણ એક આલાપુરી જોઈ છે તેવી આ વિમળાપુરી દીડી. બીજી કોઈ નગરી એવી દીડી નથી.” આ પ્રમાણે કહીને તેઓએ નાટક કરવાની તૈયારી કરી.

પ્રથમ એક ઠેકાણે જમીન પવિત્ર કરી ત્યાં કુસુમનો ઢગલો કરી તેની ઉપર પાંજરું મૂક્યું. પછી ઘણા લાંગો વાંસ ઉભો કર્યો અને તેના દોર ચોતરફ બાંધી દીધા. ખીલા મારીને તેને દ્રઢ કર્યો. પછી શિવમાળા તમામ શલ્ગાર સજ્જ પુરૂષોને વેશ ધારણ કરીને વંશના મૂળ પાસે આવીને ઉભી રહી, તેને જોઈને આખી સભા ચમત્કાર પામી. રાજા પણ વિચારવા લાગ્યો કે આવી સુરૂપા કન્યા કોણ હશે? સાક્ષાત્ રવિપ્રભા જેવું તેનું તેજ છે. પછી રાજાએ તરતજ નાટક ભવા પ્રેમલાને બોલાવી. તે પણ આવીને પિતાના ખોળામાં બેઠી. રાજાએ પુત્રીને ઠહું કે “આ નાટકીઓએ આલાપુરીથી આવ્યા છે તેનું નાટક જો. આ નટપુત્રી

ચંદ્રરાજના રાસકૃપરથી નીકળતો સાર.

૧૧૫

ઉંચા વંશપર ચઢીને અનેક પ્રકારના ખેલ કરશે. ” રાજા આ પ્રમાણે વાત કરે છે તેવામાં નગરના લોકોના જોતાંજ શિવમાળા વંશપર ચઢી ગઈ અને ત્યાં જઈને અનેક પ્રકારના આસનો કરી બતાવ્યા. એમ કેટલીક વાર વંશપર નૃત્ય કરી પછી દોરે દોરે નવા નવા પ્રકારે ખેલ કરતી નીચે ઉતરીને રાજા પાસે આવી તેણે પ્રણામ કર્યો. રાજા અને નગરના લોક બહુજ પ્રસન્ન થયા. રાજાએ પ્રસન્ન થઈને પુષ્પજ દાન આપ્યું. નગરલોકોએ પણ વસ્ત્રાદિકની વૃદ્ધિ કરી જેથી ત્યાં મોટો ઢગલો થયો.

એવામાં પાંજરામાં રહેલા કુકટ પ્રેમલાને દીઠી. એટલે તરતજ તેને ઓળખી. તે મનમાં ઘણું ખુશી થયો. તેણે માન્યું કે સોળ વર્સે મેં આજે મારી સ્ત્રીને દીઠી. કુવેકુવા અપદ હોવાથી દૂર રહેલા મળી શકતા નથી; પણ મનુષ્ય સપદ હોવાથી ગમે તેટલું અંતર પડ્યું હોય તોપણ મળે છે. કુકટ વિચારે છે કે “ શું કરું? હું અત્યારે પાંખીપણામાં છું, નહીં તો આનંદ વધામણા કરત. મારી માતા કરોડ વર્સ જીવે કે તેણે મને કુકટો કર્યો, નહીં તો પછી અહીં શી રીતે આવત? ને મારી પ્રિયાને મળત? વળી આ નટોનું પણ કડ્યાણ થજે કે જે મને અહીં સુધી લાવ્યા અને સર્વત્ર મારો યશ મોદયા. આજ સવારે મેં કેઈ પુણ્ય-શાળીનું મુળ જોયું હશે કે જેથી મને મારી સ્ત્રીના દીર્ઘકાળે પણ મેળો થયો. આજનો દિવસ પણ ધન્ય છે કે જ્યાં સયોગના અંકુર ઉગ્યા અને વિરહપણું નાશ પામ્યું. હવે જો આ નટ પાસેથી લઈને પ્રેમલા મને પોતાની પાસે રાખે તો જરૂર હું પાંખી ટળીને પુરૂષ થાઉં અને મારા મનોરથ બધા સફળ થાય; પણ જો શિવમાળા મને એને આપે તો એ બધી વાત ઠીક થાય. ”

આ પ્રમાણે કુકટ વિચારે છે તેવામાં પ્રેમલાએ પાંજરા સામું જોયું અને નટોને તેમાં રહેલા કુકટાની સલામો કરતા દીઠા, એટલે તે મનમાં આશ્ચર્ય પાગી. તેણે નિહાળીને કુકટાની સામું જોયું એટલે કુકટે પણ જોયું. જાનેની દ્રષ્ટિ મળી અને જેમ ધ્યાનની તાળી લાગી હોય એમ એકાગ્રતા થઈ ગઈ.

આ પ્રમાણે તે જાનેનો નેત્ર મેળાપ થયો છે. હવે પુણ્યના પસાયથી આગળ પતિપ્રેમદાનો મેળાપ થશે, ચંદ્રરાજ ઘણી ઋદ્ધિસિદ્ધિ પામશે અને ચંદ્ર કરતાં પણ નિર્મળ તેની કીર્તિ વૃદ્ધિ પામશે. આ બધું આપણે હવે પછીના પ્રકરણમાં વાંચશું, જેથી એ દંપતીનું વિયોગ દુઃખ નાશ પામેલું વાંચી આપણા અંતઃકરણ પણ રાજ થશે. હાલ તો આ પ્રકરણમાંથી જે સાર ગ્રહણ કરવાનો છે તે વિચારી તેમાંથી હૃદયમાં ધારણ કરવા યોગ્ય હોય તે કરી લઈએ.

પ્રકરણ ૨૦ માનો સાર.

આ પ્રકરણના પ્રારંભમાં લીલાવતી ને ચંદ્રરાજ (કુકટ) નો આલાપ સંલાપ વિસ્તારથી વર્ણવવામાં આવ્યો છે. તેનાપરથી સાર એ લેવાનો છે કે-કોઈપણ

ઈષ્ટ વસ્તુનો સંયોગ કે વિયોગ થાય છે, તે પોતાના પૂર્વ કર્મના પરિણામે થાય છે; પરંતુ આ પ્રાણી તેના નિમિત્ત કારણ ઉપર અત્યંત ખેદ અથવા સંતોષ ધારણ કરે છે. કુકડો બોલે તો ન હોત તો પણ લીલાવતી અવશ્ય પરદેશ જાત, તે કાંઈ સાસરાને ઘરે બેસી રહેત નહી, છ મહીના ધીરજ રહી તે હવે રહેવાની નહોતી. લીલાવતીને અમુક સમયનો પતિવિયોગ લાગ્યમાં લાગેલો હતો તે ઉદયમાં આવતજ, પણ માત્ર કુકડો બોલે તો તે ગયો એટલે લીલાવતી માને છે કે જાણે આ કુકડાએ જ મને વિયોગ કરાવ્યો. આ માન્યતામાં ભૂલ થાય છે અને તેને લઈને જ તે અનેક લાગતા વચનો અંદરાજને કહે છે, તેથી જીના વિયોગી અંદરાજને સર્મમાં ઘાત થાય છે, એટલે તે મૂર્ચ્છિત થઈ જાય છે. લીલાવતીનાં કહેલાં વાક્યોમાંથી કેટલાક જાસ નોટ કરી લેવા જેવા છે. આવો વિયોગ કરાવનારને આગામી કાળે શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અને આવું પશુપણું શાથી પ્રાપ્ત થાય છે તે તેણે જાણી જાણ્યું છે. સંયોગ સુખના ઈચ્છક મનુષ્યોએ કદિ પણ કોઈના વિયોગ થાય તેવું પગલું ભરવું નહીં. પશુ પક્ષીનો પણ વિયોગ કરાવવો નહીં. તેની જીના કે જન્મ્યાંઓનો વિયોગ પડાવવાથી પણ પરભવે અસાધારણ વિયોગ દુઃખ સહન કરવું પડે છે. એને માટે શાસ્ત્રોમાં અનેક દ્રષ્ટાન્તો દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. ટુંકામાં એટલું ધ્યાનમાં રાખવું કે જે પોતાને ન ગમે તે જીવને ન કરવું; જે પોતાને પ્રિય લાગે તે જીવ માટે કરવું.

અહીં કુકડાના મૂર્ચ્છિત થવાથી લીલાવતી ગભરાય છે, તેના જે કારણ છે. એક તો તેને જાહેર પોતાના લાઇને સોંપેલો છે એટલે કુકડો શા કારણથી બેશુદ્ધ થયો તેની જાણ ન પડતાં પચાતી થઈ પડે, વળી પોતે કહેલાં વચનો સાંભળીને કુકડો બેશુદ્ધ થયો હતો તે પણ તેના સમજવામાં હતું. તેણે કુકડાને સાવધ કર્યો અને પછી બેશુદ્ધ થવાનું કારણ પૂછ્યું એટલે કુકડે જમીનપર અક્ષર લખી બધું સમજાવ્યું. વિચક્ષણ લીલાવતી થોડા શબ્દોમાં બધું સમજી ગઈ અને પોતે તેના દુઃખની લાગીદાર બની. પોતાના ન તેના લાઇ જીવનના સંબંધ બેઠી દીધા. અંદરાજનું દુઃખ સ્વરૂપ કાળમાં ફરત થવા અંતઃકરણથી અશીપ આપી. અંદરાજ એક વાત કરી, બીજી ન કરી. પ્રેમલાગી વાત બોલી રાખી. કારણ સિવાય પોતાની સુદૃઢ વાત બધી જીવને શામાટે કહેવી? જાહુગોલા માણસો વગર પૂછ્યે પોતાની વાત જીવને કહેવા મંડી જાય છે. પરંતુ તેમાં કાંઈ હકાપણ ગણાતું નથી.

લીલાવતી કુકડો નટોને પાછો સોંપે છે પણ તેની સાથે સ્નેહ બંધાય જાય છે. વળી પોતાના કરતાં અત્યંત દુઃખવાળાને જોવાથી તેનું દુઃખ ઓછું થઈ જાય છે. જગતનો એ સ્વભાવજ છે કે જ્યાં સુધી પોતાના જેવું દુઃખી બીજું દેખાતું નથી ત્યાં સુધી પોતાનું દુઃખ અસહ્ય લાગે છે. પણ જ્યારે

ચંદરાજના રાસઉપરથી નીકળતો સાર.

૧૧૭

પોતાની જેવા કે તેથી વધતા દુઃખી બીજાઓને દેખે છે એટલે પોતાનું દુઃખ ઓછું થઈ જાય છે અને સદા લાગે છે.

નટો ત્યાંથી નીકળીને ઘણું ક્યો. એકંદર પ્રેમલાને પરણીને ચંદરાજ પાછા ગયા હતા તેને ૧૬ વર્ષ થઈ ગયા એટલે નટો ફરતા ફરતા વિમળાપુરી આવ્યા. તે નગરી જોઈને નટો બહુ રાહ થયા. કુર્કટો પણ કેટલાક ચિન્હો ઉપરથી તે નગરીને તેમજ આંખાવાળી જગ્યાને ઓળખી લીધી. પ્રેમલાને પરણ્યાનું સ્થાન પણ યાદ આવ્યું અને કેટલેક અંશે તેના મનમાં નિવૃત્તિ થઈ. પ્રેમપાત્રનું સ્થાન પણ પ્રાણીને આનંદ આપે છે, તો પછી પ્રેમપાત્ર આનંદ આપે તેમાં શું નવાઈ?

નટો મકરંધજી રાજા પાસે નાટક કરવા દરબારમાં આવે છે, પરંતુ ત્યાર અગાઉ વામ નેત્ર ફરકવાથી પ્રેમલાના મનમાં એમ ઉગે છે કે-જરૂર મને આજે મારા સ્વામીનો મેળાપ થવો જોઈએ. તે પોતાની સખીઓને તે વાત જણાવે છે; કુળદેવીએ ઠહેલી મુદત યાદ આવે છે અને ૧૬ વર્ષની મુદત પૂરી થવાથી આશાની તીવ્ર જગૃતિ થાય છે, પણ તેનું મન હિંડોળે ચઢે છે. એક બાબતથી દેવીનું વચન ને નેત્રનું ફરકવું પતિ મેળાપની ખાત્રી આપે છે ત્યારે બીજી બાબતથી આલાપુરીનું અત્યંત દૂરપણું અને ચંદરાજના ગયા પછી સંદેશાનો પણ અભાવ એ મેળાપ થવામાં શંકા ઉત્પન્ન કરે છે. સખીઓ તેની આશા કૃષ્ણભૂત થવાની આશીષ આપે છે. આમ વાતચીત ચાલે છે. તેવામાં રાજા તરફથી માણસ તેડવા આવે છે એટલે તે રાજસભામાં જાય છે. પિતા ઠહે છે કે “આ નટો આલાપુરીથી આવ્યા છે, તેનું નાટક જો.” પોતાના પતિના ગામના નટવા પણ વહાલા લાગે છે અને તેનું નાટક જોવા તત્પર થાય છે. પ્રેમની ગતિ ન્યારી છે.

નટો આલાપુરીને વિમળાપુરી સાથે સરખાવે છે, તેમજ અહીં આવવાથી પોતાનો રાહપો પ્રગટ કરે છે. નાટકના પ્રારંભમાં પાંજરાનું સન્માન કરી તેને પુષ્પના ઢગલા ઉપર ઉંચું ગોઠવી કુર્કટરાજને સલામ કરી તેની રાજ લઈ નાટકની શરૂઆત કરે છે. આ નાટકનું મુખ્ય પાત્ર શિવમાળા છે. તે અતિ રૂપવતી છે. ન્યારે તે શૃંગાર સહન નાટક કરવા આવે છે ત્યારે તેનું રૂપ જોઈને સૌ ચમત્કાર પામે છે. રાજા વિચારે છે કે આ સાક્ષાત શમતા, ક્ષમા કે નિર્ગમતા છે? કોણ છે? આવી શાંત, રૂપવંત ને કાર્યદક્ષ કોઈ સ્ત્રી જોવામાં આવી નથી. રાજા આવો વિચાર કરે છે તેવામાં શિવમાળા અત્યંત ઉંચા વાંસ ઉપર પક્ષીની જેમ ચઢી જાય છે. ત્યાં કુખ્તસન, યોગાસન નિગેરે આસનો કરે છે. તેણે વાંસ ઉપર રહીને એવું અપૂર્વ નાટક કર્યું કે તે જોઈને નગરલોક સૌ ચિત્રામણ્યમાં આગેખેલા હોય તેવા સ્તબ્ધ થઈ ગયા. ત્યાર પછી તે દોરેદોરે એવી રીતે

કરી કે જેમ જીવ ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમાં ફરે છે. તે ફરતી ફરતી પાણી વાંસાથે આવે છે તે જેમ સમકિતથી વ્યુત થયેલ પ્રાણી અમુક કાળે સમક્તિ પાણી પાછો પોતાની પૂર્વ સ્થિતિને મેળવે છે તેમ જાણવું. વંશના અગ્રમા ઉપર નાલી રાખીને તે ચક્ર ભ્રમણ કરતી હતી ત્યારે જાણે કેવળી સમુદ્ધા કરતી વખતે ત્રોળે સમયે મંથન કરે છે અને ચોથે સમયે સમગ્ર લેખી આત્મપ્રદેશવડે પૂરી દે છે તેમ લાગતું હતું. ચોતરફ તે ફેળાવ આપતી હતી આખા ચક્રમાં કોઈપણ સ્થાન તેના વિના જાણી લાગતું ન હોતું. આ પ્રમાણે વંશાથ ઉપર નાટક કરીને જે વખત તે નીચે ઉતરી તે વખત જાણે ઉપશમ કોઈપણ અઢેલા મુનિ અગ્યારમે ગુણહાણુથી પડી નીચે આવે તેવી જાણતી હતી તેનું આપૂર્વ નાટક જોઈને સર્વ સભા અત્યંત રંજીત થઈ હતી.

નાટક જોઈને પ્રસન્ન થયેલ રાજા શિવમાળાને પુષ્કળ દાન આપે છે, તે વખત કુકડાની નજર પ્રેમલા ઉપર પડે છે એટલે તે તરત તેને ઓળખે છે. એક રાત્રીમાં માત્ર પ્રહર કે બે પ્રહર થયેલા મેળાપને પાણુ કુર્કટ ૧૬ વર્ષ થયાં છતાં ભૂલતો નથી. ત્રીજા પ્રેમ બે ઘડીનો હોય તોપણ સેંકડો યા હજારો વર્ષ ભૂલતો નથી. પ્રેમલાને જોતાંજ પોતે પશુપણામાં છતાં મોહવશ રાજ રાજ થઈ જાય છે, અને કુકડો જનાવનાર પોતાની માતાને પણ ઉલટી આશીષ આપે છે, તેમજ ગામેગામ ભ્રમણનાર નટોનું પણ ભણું થાય એમ ઇચ્છે છે. આ જાંધા મોહનો વિલાસ છે. અહીં અપદ્ધ તે પગ વિનાના કુવા અને સપદ્ધ તે પગવાળા મનુષ્યનું મેળાપ થવામાં દૃષ્ટાંત ઘટાવે છે. વળી જીવતો નર ભદ્ર પામે. એ કંઠવતને પણ કૃણિતાર્થ થયેલી માને છે.

અત્યાર સુધી નટની સાથે રહી આનંદ મેળવનારા કુર્કટનું મન હવે બદલાય છે. ‘હવે કોઈ રીતે પ્રેમલા પોતાને માગી લેય ને શિવમાળા તેને આપે તો હીક’ એમ ઇચ્છે છે. જે દશામાં કાંઈપણ ઉપભોગ લઈ શકાય તેમ નથી તેવી દશામાં પણ પ્રેમલાનો સંયોગ ઇચ્છે છે. તેમાં પ્રેમલા પાસે રહેવાથી મનુષ્ય પવનાને સંભવ એ પણ એક કારણ છે, જાકી તો મોહવિલસિત છે. કુર્કટ આમ વિચારે છે તેવામાં પ્રેમલાની દ્રષ્ટિ તેનાપર પડે છે. જાંધા નટોને કુકડોને પ્રણામ કરતા જોઈ તે આશ્ચર્ય પામે છે. કુકડાની ને તેની જાંનેની દૃષ્ટોદૃષ્ટ-નજરેનજર મળે છે અને જાંને આનંદ પામે છે. કુર્કટ ઓળખે છે પણ તિર્થચાવસ્થામાં છે; પ્રેમલા ઓળખતી નથી પણ તેનો પતિપ્રેમ અવ્યક્તપણે કુકડા ઉપર દોડે છે. આ તો તેજ ભવ છે પણ ભવાંતરમાં પણ પૂર્વભવના સ્નેહીને જોતાંજ રાગ ઉત્પન્ન થાય છે અને દર્શનને જોઈને દેવ ઉત્પન્ન થાય છે. વિચક્ષણ મનુષ્ય પણ તેનું કારણ અમરજી શકતા નથી. પશુ વિગેરેને જોતાં પણ જે સ્નેહ ઉત્પન્ન થાય છે

સચ્ચનો અનુનય.

૧૨૧

તેમાં તેવા પૂર્વ ભવ સંગ્રામી કારણનો સફલાવ હોય છે. કર્તા સ્ત્રીભક્તાર્થનો નરસરોણારો કરાવી તે દસમાંજ મીઠો ખાંડ પૂરો કરે. હવે પ્રેમલા કુર્ફટની સાગળી કરશે અને તે પ્રેમલાને મળશે. ત્યારપછી તીર્થના મહીમાથી તેનું મનુષ્યપણું પણ ખરાબ થશે અને દુઃખનો કાળી વાલ પામશે. આ બધું આપણે હવે મહીના પ્રકરણમાં વાંચશું અને ચાંદરાવ તમામ સિદ્ધાંતો જેમ આપણા ચિત્તમાં પણ આનંદ રચાને પ્રવેશ કરાવશું. હાલ તો આ પ્રકરણમાંથી બ્રહ્મ કરવાનું સ્વરૂપ ટુંકામાં દર્શાવી આ પ્રકરણ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે. છેવટે એટલું જાણ લક્ષ્યપર લાવવામાં આવે છે કે જમી તેના દુઃખની પ્રતિભા કે વિચોગના પ્રાદુર્ભાવમાં માણસે ગભરાઈ ન જવું. કાળદોષ કરતાં મુખે કરીને દુઃખનું સુખ થાય છે અને વિચોગનો સંયોગ થાય છે. સર્વ કાળ વિદ્યાર્થી સ્થિતિ ચાલતી નથી. પરંતુ તેને માટે ધોરની જાણ જરૂર છે. એવા પ્રસંગમાં તાવળા થયેલા અને ગભરાઈ ગયેલા કેક મનુષ્યોએ અને સ્ત્રીઓએ પિતાના માણ પણ શુભાવ્યા છે; પરંતુ તે વળત જો ધૈર્ય રાખવું હોત તો અચુક હાથે પાણું તે દુઃખ નાશ પામી સુખનો અનુભવ કરવાને વળત આવત એમ દ્રષ્ટિએ જરૂર પાડે છે. માટે સુસ મનુષ્યોએ-સ્ત્રીએ ગાયત્રી પુરૂષ સુખના કારણ પ્રાપ્ત થયે તેને મનમંડ માની તેમાં હુબ્ધ થઈ જવું નહીં અને દુઃખના કારણ પ્રાપ્ત થયે તેને અશ્રમ માની ગભરાઈ જવું નહીં. આ અતિમ શિક્ષા આપીને અત્ર વિરમવામાં આવે છે.

સચ્ચનો અનુનય.

(નવમ સોજન્ય.)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૬૫ થી.)

દ્રેષને અંગે શાસ્ત્રમાં અને વ્યવહારમાં અનેક દૃષ્ટાન્તો મોઝુદ છે. એ એટલો ખરાબ દુર્ગુણ છે કે એનાપર જેમ જેમ વિચારણા કરવામાં આવે તેમ તેમ તે દુર્ગુણમાં રહેલ વિષના તરવનો સન્નિશેષ ખ્યાલ આવે તેમ છે. શ્રીપાળ અને ધવળશેઠના ચરિત્રમાં લગભગ ઘણા ખરા વાકેફગાર છે. ધવળશેઠે શ્રીપાળનો ઉત્કર્ષ સહન ન કરવાથી કેવાં કેવાં અપદ્વત્યો તેની તરફ ધ્યાન તે વાંચતાં અત્યંત ખેદ થાય છે. વહાણના મચ સાથે સહેલ દોર કાપી તેને સમુદ્રમાં નાખી દેનાર, દુઃખનો તે સગો છે એમ કહેવડાવનાર અને છેવટે તેનું જીવ કરવા વાલ સાતમા આવાસપર જાતે અદનાર ધવળશેઠ દ્રેષનો, કર્મીનો અને લોભા કષાયનો મનુષ્ય છે. એની સામે શ્રીપાળનું સોજન્ય પાણુ એવુંજ આઠવીંઈ છે. એણે તેમ જાણ્યું છે. તેમ ન કયો એટલુંજ નહિ પણ પિતાના પિતાનું સ્થાન ધવળશેઠને છેવટે સુખી

૬૨૦

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

આજુ અને અંતક્રિયા પણ પોતે કરી. તેટલુંજ નહીં પણ પોતાને યાજ્ઞ્ય પ્રાપ્તિ થતાં તેના પુત્રને નગરશેઠની પદવી આપી. આ દ્રેષને અને સોજન્યનો ખરેખરો નહુનોછે, મનન કરવા યોગ્ય છે, ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે. તત્ત્વદૃષ્ટિથી વિચારતાં શ્રીખાણને કાંઈ જોવાનું હતુંજ નહિ અને તેના ઉત્કૃષ્ટ મનોવક્ત્રુ પ્રમાણે તે સ્વયંભુમાં સ્થિત રહ્યા, યોગ આરાધનાની સન્મુખ રહ્યા અને ઉત્કૃષ્ટ જીવન ગાળ્યું. અલ્પમ દાર્પ કરનાર-દ્રેષમાં આસકત રહેનાર ધવળશેઠ ધનના વિચારોમાં અને શ્રીખાણનું નિકંદન કાઢવાના પ્રયાસોમાં આ ભવમાં ધનથી વેણિત છતાં મહા અંત-ચીનતા પામ્યો અને પરભવમાં નારકીમાં ગયો. ધનમાં એકાંત ધુળ નથી, ધન-વાળા ખાસ યુગ્મી હોય તેમ સમજવાનું નથી, યુગ્મ માનસિક અને આધ્યાત્મિક સ્થિતિપર આધાર રાખે છે તેનું પણ આ ખાસ દૃષ્ટાંત છે. આવી રીતે અનેક પ્રાણી સ્થૂળ સંપત્તિવાળા હોવા છતાં આ ભવમાં પણ મહા વ્યથા (માનસિક) ભોગવે છે, એ ગહારથી સુંદર હવેલીઓ અને ઘોડા ગાડીના વૈભવની અંદર મહાલતા અંતઃકરણોનો અભ્યાસ કરવાથી જણાય તેવું છે. દ્રેષને અંગે પાંડવ કૌરવોનું દૃષ્ટાંત પણ એટલુંજ વિચારવા યોગ્ય છે. દ્રેષ કરીને સન્નજનને કષ્ટમાં પાડવા માટે જે ઉપાય ચિંતવવામાં આવે છે તે જાહુધા સન્નજનને દુઃખ આપવાને જાહેલ યુગ્મનાં કારણભૂત થાય છે, કારણકે એવા વિશાળ મનોરાજ્યમાં દ્રેષનો કુમારો હોતો નથી અને તેથી તેને તો તેના લાભજ મળે છે. જો અચુક વળત સુધી ધીરજ ધારણ કરવામાં ન આવે અને સાધારણુરીતે લોહો જેને વ્યવહાર સમજે છે તેવા વિચાર સર્વ કાર્યને અંગે કરી લેવામાં આવે તો તો સોજન્ય પ્રકટ થવાના પ્રસંગ રહેતોજ નથી, કારણકે દ્રેષ સામે દ્રેષ કરવો એ અનુભવ વગરના વ્યવહારનું શિક્ષણ હોય છે, પરંતુ વૃત્તિની વિશાળતાપૂર્વક જરા દીર્ઘદૃષ્ટિ વાપરવામાં આવે તો જાણીએ આવે છે કે એવી જાળતમાં સ્થૂળ દૃષ્ટિએ વિચાર કરવો ઉચિત નથી.

સ્કંદકાચાર્યના પાંચશે શિષ્યોને ઘાણીમાં ખીલવાનો હુકમ કરવા છતાં જરા પણ દ્રેષ ન કરવાનો નિશ્ચય કરનાર તે મહાત્મા અતિ માનને પાત્ર હતા. તેઓએ દ્રેષનો આધ્યાત્મિક-યોગિક ખ્યાલ કરી અતિ સુંદર નિર્ણય કર્યો અને ૪૯૯ શિષ્યોને વસ્તુસ્વરૂપ સગવળથી મોક્ષ મોકલાવ્યા પણ અંતે ધીરજ રાખી શક્યા નહિ. રાત્રાવેધ સાધવાને અવસરે જરા વાસ્તે ચૂક્યા અને એક લઘુ શિષ્યની પહેલાં પોતાને ખીલવા યાચના કરી. આટલી સામાન્ય યાચના-ધ્વજાનો પણ અસ્વીકાર થતાં દ્રેષ ઉછળ્યો અને તે સાથેજ જે મહા યુગ્મસ્થાનકપર ચેતન ચઢ્યો હતો ત્યાંથી પડી ગયો. વ્યવહાર માણસને સ્કંદકાચાર્યની આ માગણીમાં કાંઈ ગેર-વાજબીપણાનું તત્ત્વ લાગેજ નહિ, પણ અહીંજ વ્યવહાર અને આત્મધર્મની દૃષ્ટિમાં તફાવત પડે છે. દ્રેષને પરિણામે તેઓ અવ્યણાધ યુગ્મ પ્રાપ્ત કરી શકે

સનુનો અનુનય.

૧૨૨

તેવી સ્થિતિમાં હતા અને તેમના ઉપદેશથી તેમના ૪૯૯ શિષ્યોએ તે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી, છતાં પોતે તે સર્વથી ત્રણ થઈ વ્યતર થયા, અને ત્યાં પણ દેવ વાદ્ય સહવાથી આજો ઠાંડક દેશ બાળી નાળી ઠાંડકારણ્ય કર્યું. દ્રેષ કેવી રીતે કામ કરે છે એનું આ પ્રગળ દૃષ્ટાન્ત છે, ખાસ વિચારણીય છે.

સાંકેશિક અને શ્રી વીરપરમાતમાનું દૃષ્ટાન્ત પણ આવીજ હકીકત સમજાવે છે. એના કરતાં પણ સંગમ દેવે મોર ઉપસર્ગો કર્યા છતાં પણ જ્યારે છ માસ પછી હારીને જાય છે ત્યારે પ્રભુને તેના ઉપર ઠરણા આવે છે, તેથી તેમ જાણી થઈ જાય છે અને મનમાં તે બિચારા સ્વૂળ દૃષ્ટિએ સમર્થ પણ આત્માસ્થિત દૃષ્ટિએ નિર્ગળ પ્રાણીની માનસિક સ્થિતિપર ખેદ થાય છે. મનમાં બિચારણી થાય છે કે એ પોતાના સંગમમાં આવવા છતાં સુધરી શક્યો નહિ એ લીલા ગીરી ભરેલું છે. ચિત્તની વિશાળતા અને દ્રેષજન્યનું આ ઉત્કૃષ્ટ દૃષ્ટાન્ત છે. સાંભળ દેવે ઠરેલાં ઉપસર્ગો વાંચતાં સામાન્ય વાંચનારને પણ તેના ઉપર દ્રેષ મળી જાય છે, પણ પ્રભુના મન ઉપર તેની જરા પણ અસર થઈ નહોતી એ ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે.

દ્રેષ ત્યાગનાં આવાં અનેક દૃષ્ટાન્તો શાસ્ત્રમાંથી મળી શકે તેમ છે. વ્યવહારમાં અથવા ઇતિહાસમાં તે મળવા સહેલાં નથી, કારણ વ્યવહાર જૂઠા પાયા ઉપર બાંધાયેલો છે. દ્રેષત્યાગને નળનાઈ અથવા બીકલું પલાતું ઉપનામ ત્યાં મળે ત્યાં એવાં દૃષ્ટાન્તો મળવા મુશ્કેલ પડે એ સમજાય તેવું છે, છતાં અહીં સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે કે ઉપર જણાવેલા સર્વ મહાત્માઓ દ્રેષનો ત્યાગ કરતા હતા તે કોઈ પ્રકારની શારીરિક નળનાઈથી નહિ પણ માનસિક મહત્તાને અંગેજ કરતા હતા. શ્રીપાળની શક્તિ પ્રસિદ્ધ છે, તીર્થઠરતું શારીરિક બળ મહત્ત્વની ઠરતાં પણ અધીક હોય છે અને એ સિવાય બીજા જે જે મહાત્માઓએ દ્રેષનો ત્યાગ કર્યો છે તે આત્મિક વિચારવાને અંગેજ કર્યો છે એમ લક્ષ્યમાં રાખવું યોગ્ય છે.

હવે આપણે આ દ્રેષના વિષયને યોગદૃષ્ટિએ ઝોઈ જઈ, આ વિષય વિચારણા પૂર્ણ કરીએ. અહીં ખાસ જણાવવાની જરૂર છે કે યોગપ્રાપ્તિ થવાનો જે ઠળ (સમય) શાસ્ત્રમાં બતાવ્યો છે તે સમય પહેલાં યોગપ્રાપ્તિ માટે જુદા જુદા ઉપાય અમલમાં મૂકવાની બહુ જરૂર બતાવી છે. તેમાં ચાર ઉપાય ઉપર બહુ બાર મૂકનામાં આવ્યો છે. તે ઉપાયો આ પ્રમાણે છે—દેવચુર પૂજન, તપ-ચાર, તપ અને મોક્ષ અદ્રેષ. દેવચુર પૂજનથી આદર્શ સ્પષ્ટ થાય છે અને આદર્શની સ્પષ્ટતા વગર તે પ્રાપ્ત કરવા કદિ સંપૂર્ણ પ્રયાસ થઈ શકતો નથી. સદાચારમાં સુદાક્ષિણ્ય, દયાળુતા, નમ્રતા, અદ્વૈત્ય, સમતિચત્ત્વ, મિતલાવિતા વિગેરે સુંદર ગુણોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તપથી ઇન્દ્રિય અને મનની વાગવડ

ખોતો હોવાથી અને ત્યાગની શરૂઆત તેનાથી થતી હોવાથી તેની પણ ખુબ અગત્ય જણાવવામાં આવી છે અને છેલ્લો ઉપાય મોક્ષના તરફ દ્રેષવાવનો ત્યાગ કરવો એ છે. એ ચતુર્થ ઉપાય આપણા આહુ વિષયને અંગે ઘણો અગત્યનો છે તે જરા સ્પષ્ટપણે જણાવીએ.

ઘણા સંસારસિક જીવેને એમ લાગે છે કે મોક્ષમાં જઈને કરવું શું? જ્યાં સુંદર સ્ત્રીઓના હાવભાવ યુક્ત વિદાસો ન હોય, જ્યાં ગીત ગાન ચાલતાં ન હોય, જ્યાં કાંઈ મિષ્ટાન્ન ઉઠાવવાનાં ન હોય, જ્યાં ચક્રુને તૃપ્ત કરનાર સુંકર રંગો ન હોય, જ્યાં નાસિકાને તૃપ્ત કરનાર સુગંધી પદાર્થો ન હોય અને જ્યાં સંસારની આનંદયુક્ત ધમાલ ન હોય ત્યાં જઈને કરવું શું? આ પ્રમાણે જેને મોક્ષ તરફ પ્રેમ થતો ન હોય તે પ્રાણી તેની પ્રાપ્તિના ઉપાય કરી શકે નહિ. આવા પ્રાણીઓનો ખ્યાલ તદ્દન ખોટો છે એ જણાવવાની જરૂર નથી. આ પ્રાણીએ ઇન્દ્રિયતૃપ્તિનાં સાધનોમાં અથવા તેની તૃપ્તિમાં સુખ માન્યું છે તે તદ્દન તુચ્છ છે, સ્થૂળ છે અથવા વધારે સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો તે સુખ છેજ નહિ. માનસિક સુખ આગળ તે નકામું છે, રદ છે, અર્થ વગરનું છે. એક સુંદર લેખ વાંચતાં કે તેમાં કદપના દોડાવતાં અથવા ન્યાયની કોર્ટોમાં દલીલ કરતાં જે અભિનવ આનંદ થાય છે તે સ્વિશેષ છે. આથી પણ વધારે આનંદ સંતોષ, દયા, વાત્સલ્ય આદિ હૃદયના શુભોનો અમલ કરતાં થાય છે. આધ્યાત્મિક આનંદ એ આ સર્વથી વિલક્ષણ પણ અતિ ઉન્નત છે. એ પ્રાપ્ત કરવા માટે ચેતનને વિભાવમાંથી પાછો હડાવી તેના મૂળ સ્વભાવમાં લઈ જવો જોઈએ અને તેને માટે પ્રથમ તે ભાવ તરફ રૂચિ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. એ રૂચિ પ્રાપ્ત કરવારૂપ દશાને ‘મોક્ષઅદ્રેષ’ કહેવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી એવી વિશાળ આત્મવિચારણા ન થાય ત્યાં સુધી સાધ્યની સ્પષ્ટતા થતી નથી અને આ મોક્ષ અદ્રેષ એ યોગપૂર્વસેવાને અંગે એટલો અગત્યનો ઉપાય ગણવામાં આવેલ છે કે જો તે ન હોય તો પાકીના ગુરૂ દેવ-પૂજન, સદાચાર કે તપ ગમે તેટલી ઉત્કૃષ્ટ હૃદ સુધી કરવામાં આવે છતાં પણ તે સર્વ નકામા થઈ પડે છે. મોક્ષઅદ્રેષને આટલું અગત્યનું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે તે ખુબ વિચારવા યોગ્ય છે.

આનંદધનજી મહારાજ યોગપ્રાપ્તિના ઉપાયને અંગે યોગપૂર્વસેવા કરવાનું જણાવતાં શ્રી સંભવનાથના સ્તવનમાં ભૂમિકાની શુદ્ધિ કરવાનું ભર મૂકીને જણાવે છે. જ્યાં સુધી ભૂમિકાની શુદ્ધિ કરી હૃદયની નિર્મળતા કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેના પર ગમે તેટલાં ચિત્રો આજેખવામાં આવે તે સર્વ નકામા જાય છે અને મૂળ વસ્તુની જરાપણ કિમત વધારતા નથી. તેથી તેઓશ્રી કહે છે કે ‘સેવન કારણ પહેલી ભૂમિકાજી, અભય અદ્રેષ અખેદ.’

શુન્ય અનુનય.

૧૬૬

આવી રીતે ભૂમિકાને દ્રેપરહિત 'અદ્રેપ' કરવાની જે વાત કરી છે તે રૂચિને ખાગેજ છે એટલે આત્મગુણ પ્રાપ્તિ વરદ્ દ્રેપનો ત્યાગ કરી, મોક્ષ વાસ્તવિક વિરાગ થયો હોય તે દૂર કરી, સાધ્યની સ્પષ્ટતા કરવાની જરૂર છે એમ તેઓ સ્પષ્ટ જણાવે છે અને એ વાત તેઓ ત્યાર પછીની ગાથામાં ધરાવેલ સમજાવે છે. ત્યાં તેઓ 'દ્રેપ અરોચ્યક વાસ્તવ' એમ કહી આપે છે. આ સૂત્રને 'તેઓ' વચન છે. અરોચ્યક ભાવનો ત્યાગ કરી, રૂચિ રાખી, ભૂમિકાની શુદ્ધિ કરવી એમ તેઓશ્રીના કહેવાનો આશય છે. ઉપાધ્યાય શ્રીમદ્ધર્માવિજયજી પણ ઉપરોક્ત દ્રેપની સહાયમાં કહે છે કે 'યોગાનું' અંગ અદ્રેપ છે 'પહેલું' ત્યાં અદ્રેપ એ ઉપર જણાવેલ અર્થમાં સમજવાનો છે. મતલબ એ છે કે જે પ્રાણીને પોતાના ચેતનની પ્રગતિ કરવી હોય તેણે મોક્ષ જે પરમ સાધ્ય છે તેને સ્પષ્ટ સમજવાની સાથે તેના ઉપર કોઈ પ્રકારનો દ્રેપ ન રાખવો જોઈએ.

આવી રીતે મોક્ષ ઉપર અદ્રેપ રાખવાની જરૂર છે તેનો અર્થ અને ભાવ યોગપ્રાપ્તિના ઉપાયને અંગે પૂર્વાવસ્થામાં ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. ત્યારપછી આગળ જેમ જેમ પ્રગતિ થતી જાય અને યોગની વિશિષ્ટ ભૂમિકા પ્રાપ્ત થતી જાય તેમ તેમ મોક્ષ ઉપરનો રાગ દૂર થતો જાય છે, કારણકે વિશિષ્ટ દશામાં પ્રશસ્ત્ય રાગ પણ ત્યાજ્ય છે. પૂર્વાવસ્થામાં રાગની જરૂર રહે છે, રૂચિની જરૂર રહે છે, કારણકે તે વગર સાધ્યની સ્પષ્ટતા થતી નથી, પણ ત્યારપછી આગળ પ્રગતિ થતાં રાગની જરૂર રહેતી નથી, તેથી પ્રશસ્ત્ય રાગ પણ ત્યાં બંધનરૂપ હોઈને ત્યાજ્ય ગણાય છે. શાંતિસ્વરૂપ ઇત્યાદિ 'મોક્ષ સંસાર બેહુ સમ જણે' એમ જે વાત આનંદબંધનજીએ કરી છે, તે આવી વિશિષ્ટ દશાને અંગે છે, એ ધરાવેલ લક્ષ્યમાં રાખવા યોગ્ય છે. એવી દશા યોગ્યતા કે અધિકાર વગર જે યોગપ્રાપ્તિની પૂર્વ અવસ્થામાં આદરવા જાય તે પ્રાણીની પ્રગતિ અટકી પડે છે.

આવી વિશિષ્ટ યોગની દશા પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તેને પોતાના શત્રુઓ ઉપર શાંતિ થઈ જાય છે. યોગની પૂર્વ અવસ્થામાં અને શરૂઆતની ભૂમિમાં પોતાનાં મોટા ઈર્મશત્રુ સમૂહ સાથે યુદ્ધ કરવું પડે છે અને તેની કાપણી કરવી પડે છે. પછી જ્યારે તેની ચીકાશ દૂર થાય છે ત્યારે તેના ઉપર પણ બેદરકારી થઈ જાય છે. આવી રીતે યોગપ્રાપ્તિને અંગે અદ્રેપ થણા અગત્યનો ભાગ બનેલો છે.

દ્રેપ ઉત્પત્તિનાં કારણો અનેક હોય છે તે આ વિષય વિચારણામાં જોવામાં આવ્યું હશે. મુખ્યત્વે કરીને દ્રેપ માયામમતા આદિ વિલાવદશાને અંગે ઉત્પન્ન થાય છે. જે વસ્તુ પોતાની નથી, જેના ઉપર પોતાનો કોઈ પ્રકારનો હક નથી, જેને ખરી રાખવામાં કોઈ પ્રકારનું વાસ્તવિક સુખ નથી, તે વસ્તુ ઉપરના રાગને લઈને તેના વિયોગ થતાં અથવા તેના વિયોગ થવાનાં પ્રસંગો આવતાં તેના નિમિત્ત કારણ

૨૨૬

જેનંધર્મ પ્રકાશ.

ઉપર ધરાણ વૃત્તિઓ રાખવી એ દ્રેષનું કારણ છે. આ ઉપરાંત અભિમાનને ણંધ ઘેસતું ન આવે એનું કાંઈ જાની જાય ત્યારે પણ વચ્ચેના નિમિત્ત કારણ ઉપર જોદ થાય છે. એ સર્વમાં વચ્ચે આવનાર નિમિત્ત કારણ તો માત્ર જાહાનું હોય છે. એવી સ્થિતિ થવાનું મુખ્ય કારણ તો પોતાના આગામી દુષણો હોય છે; પરંતુ આ પ્રાણીની એક એવી ટેવ પડી ગઈ છે કે જેમ કોઈ પથ્થરનો ઘા કુતરા ઉપર કરે તો ઘા કરનાર દૃષ્ટિમાં હોય છતાં કુતરા પ્રથમ પથ્થરને કરડવા દેડે છે તેમ આ પ્રાણી વિચોગના નિમિત્ત કારણનેજ દૃષ્ટિપથમાં લાવી તેના ઉપર દ્રેષ કરવા મંડી જાય છે. એનું ઉપાદાન કારણ પોતેજ છે—પોતાનાં કમોંજ છે એની તેને ખબર હોતી નથી અને હોય છે તો તેના તરફ તે ઉપેક્ષા કરે છે. આવી રીતે વિચારતાં જણાશે કે દ્રેષ ઉત્પત્તિનાં કારણો પોતામાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે અને વાસ્તવિક રીતે અન્ય ઉપર દ્રેષ કરવો એ વસ્તુસ્વરૂપની અજ્ઞતા જતાવે છે. જેઓ આ આવી જરાજર સમજી શકે છે તેઓ કદિ નિમિત્ત કારણ ઉપર દ્રેષ કરતા નથી. ગજસુકુમાળ જેવા અતિ કોમળ શરીર ધારણ કરનારના મસ્તક ઉપર જોરના અંગારા તેનો સાસરો ભરી ગયો ત્યારે તેને ગજસુકુમાળે નિમિત્ત કારણના રૂપમાં જોયો હતો અને જાંઘકનકિની ચામડી ઉતારી ત્યારે રાજસેવકોને તો હુકમને તાગે થનાર તરીકે મુનિ સમજી ગયા હતા. મયણા-સુંદરી અને તેના પિતા વચ્ચે જે મતભેદ હતો તે પણ આ પ્રકારનોજ હતો. તેના પિતા પ્રજાપાળ રાજા નિમિત્ત કારણ અને ઉપાદાન કારણનો જોટાજો કરતા હતા તે આ વસ્તુસ્વરૂપ સમજનાર વિદુષી તનયાને જો ઉતર્યું નહિ. આવી રીતે વ્યવહારમાં પણ જાહુ વળત એ પ્રમાણે જાને છે. મયણાસુંદરીના સંજાંધમાં જ ઉત્તરિનીના લોકો જે ટીકા કરતા હતા તે અર્થ વગરની હતી. તાપસ અને પાર્શ્વનાથનું દૃષ્ટાન્ત એજ હકીકત પૂરી પાડે છે. આવી રીતે જરાજર લક્ષ્યમાં લેવાની જરૂર છે કે દ્રેષ વિભાવથી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે વસ્તુસ્વરૂપની અજ્ઞતા જતાવે છે. આ નિમિત્ત કારણો અનેક પ્રકારનાં હોય છે તેનો લાંબો વિચાર કરવાની જરૂર નથી. મનુષ્યની જેટલી જેટલી પ્રવૃત્તિ થાય તે સર્વ દ્રેષના નિમિત્તોમાં આવી શકે. પણ વસ્તુતઃ જેને દ્રેષનાં કારણ ગણવામાં આવે છે તે તેવાં નથી એ પર ધ્યાન આપવાની જાહુ જરૂર છે. એક વળત જરાજર વસ્તુસ્વરૂપનો બોધ થતાં અને તે પર યોગ્ય વિચારણા થતાં આ હકીકત સ્પષ્ટ રીતે ધ્યાન પર આવશે અને તેની પર જરાજર ઉહાપિહા થશે તો માલૂમ પડશે કે દ્રેષનાં કારણો તરીકે જેને વ્યવહારથી ઉપર ટપકે ગણવામાં આવે છે તે માન્યતા જ જોટી છે. જોટી માન્યતા ઉપર—જોટા પાયા ઉપર રચાયેલ મુકામ પડી જતાં મનમાં જોદ થાય તો તેને માટે જવાબદાર કોને ગણવા તે વિચારવા યોગ્ય પ્રશ્ન છે.

ચાતુનો અનુનય.

૧૬૫

દ્રેષ કરવા યોગ્ય નથી, તેના પ્રસંગો નિમિત્ત માત્ર છે, તે ચેતનની પ્રગતિમાં અનેક વિદ્ય કરનાર છે અને તે ચેતનને પાછો પાડી નાખે છે. એ સર્વ ખાળતનો ખાસ વિચાર કરવાની જરૂર છે. રીતસર વિચાર કરવાની દેવ ન હોય ત્યાંસુધી એવાં અનેક ભૂલભરેલાં કાર્યો થઈ જાય છે કે જેને માટે આ જીવનમાં છેલ્લે સુધી ખેદ થયા કરે. તક હાથમાંથી ગયા પછી ખેદ કરવો ઘણું ભારે નકામો છે. આથી આ જીવનના યોગ્ય નિયમો સ્વીકારવાનો પ્રયત્નથીજ નિર્ણય કરવો વધારે ઉચિત છે. જેથી કાર્યો ખરાબર યોગ્ય રીતે બને અને પશ્ચાત્તાપના પ્રસંગો ન આવે. વિચારણા કરવાની દેવ પડ્યા પછી આ સર્વ બની આવશે એમ જણાવવાની જરૂર રહેતી નથી. માયા મમતાના આધિભાવો અનેક રીતે ચેતનને ત્રાસ આપનાર છે એ પર લક્ષ્યપૂર્વક વારંવાર વિચારવાની બહુજ જરૂર છે. જરૂર એટલા માટે છે કે આ પ્રાણી ઘણી વખત વિચારણા કર્યા વગર દાણિય મનોવિકારોને તાળે થઈ જઈ બહુ હુસન થાય છે.

વ્યવહારને અંગે જ્યારે જ્યારે દ્રેષ કરવાનો પ્રસંગ આવે, કાંઈ શુરસે થવાનો કે અસૂચ્ય કરવાનો કે એવો કોઈ પ્રસંગ આવે ત્યારે વિચારણા કે આ જીવન ઘણું ટુંકું છે, એમાં વેરવિરોધ કરીને જીવનને તુચ્છ બનાવવું નહિ, થોડા જીવનમાં એવા વિભાવનાં પ્રસંગો આવે તેને તાળે ન થવા નિર્ણય કરવો. અનેક ભવો સુધી ચાલે તેવી ખરાબ ભાવના આત્મા સાથે જોડાઈ જાય તેથી જાત્ર રહેવા વિચારણા કરવી. આતુ' નામ ખરું સૌજન્ય છે. ચેતનની યેગિક પ્રગતિપર રૂચિ કરી, સ્થૂળ દ્રેષ એછો કરી, તે ન કરવાનો નિર્ણય કરી આ સંસાર યાત્રા કેમ સફળ થાય, તેનો છેડો કેમ આવે તેનો વારંવાર વિચાર કરવો એ સંત જીવન વહન કરનારનું લક્ષ્ય છે અને તે જોટલે અંશે સિદ્ધ થાય તેટલે અંશે ખાસ નિર્ણય છે એટલું જણાવી આ અતિ અગત્યના વિભાવકૃત આધિભાવની વિચારણા સંપૂર્ણ કરીએ.

મૌકિકતક.

સ્ત્રી વિષે.

તન મન ધનની ખુવારી કરનારી ભારી,
નજરે નિહાળી જુઓ તે તો એક નારી છે;
ઝગડો ઉઠાવનારી કલેશને ઉઠીરનારી,
કંકાસ વધારનારી કાંસાની એ થાળી છે;
છાકરાં પછાડનારી ઘણીને શ્રીકારનારી,
હુઝની દેખાડનારી નરકની ખારી છે;
કહે ખેમચંદ પણ કામાંધ પુરુષને તો,
સાકર ને દૂધ થઈ પણ ઘણી પ્યારી છે.

મન સ્થિર કેમ થાય ?

(તેના સંલલિત ઉપાયો.)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૪ થી)

અશુભમાંથી શુભમાં અને અતે શુદ્ધમાં આવવું એવો વિચાર ઉપર દર્શાવ્યો છે એમાં જરા આગળ વધીએ.

મનને સંગીત સાંભળવાની ઈચ્છા થાય તો તેને શૃંગારિક સંગીત ન સંભળાવતાં પ્રભુભક્તિનાં વૈરાગ્યોત્પાદક પદો સંભળાવવાં. આથી તેની ઈચ્છાને તુષ્ટિ મળશે, તે સન્માર્ગે વળશે, પ્રેરાશે અને ધાંધલ તથા અનર્થ કરતું અટકશે.

વરઘોડો જોવાની ઈચ્છા થાય તો લગ્નનાં વરઘોડાને જાહેલે દીક્ષા અથવા અન્ય ધર્મ નિમિત્તના વરઘોડા દેખાડવા. આથી તે શાંત થઈ જશે.

મિષ્ટાન્ન ખાવાની ઈચ્છા થાય તો જ્ઞાતિભોજનમાં ન જમાડતાં સાધર્મિક વાત્સલ્યોની જમણુવારો જમાડવી. જેથી તેની ભાવના ફરી જશે, જરૂર જેટલું જ ભાજનમાં લેશે, જગાડ નહિ કરશે અને સાધર્મિક ધંધુઓનો સમૂહ તથા તેમની ચતી ભક્તિ જોઈ તેને પ્રમોદ થશે, તેની અનુમોદના કરશે અને એ રીતે જ્ઞાતિ મેળવવાને જાહેલે લાભ મેળવશે.

મુસાફરી કરી નવા નવા શહેરો જોવાની ઈચ્છા થાય તો તેને યાત્રાઓ કરાવવી. જેથી તેની ઈચ્છા પરિપૂર્ણ થશે પણ તેનું મુખ્ય લક્ષ્ય યાત્રાઓમાં રહેશે તેથી અનેકધા પુન્ય ઉપાર્જન કરશે અને કર્મની નિર્જરા ઠરશે તે એવું લોભુ છે કે તેને ખીજી જાળતમાં દોરી જવાથી એમ સ્મૃતિમાં નહિ રહે કે 'મારી મુખ્ય ઈચ્છા તો ખીજી હતી અને આ તો તૃપ્તિનું ખીજું સાધન છે.'

નવલ કથા વાંચવાની ઈચ્છા થાય તો તેને શૃંગારપોષક, અનીતિવર્ધક કથાઓ નહિ વાંચાવતાં નીતિવર્ધક, હૃદય જળપોષક અને નિર્દોષ આનંદ મેલાવક કથાઓ વાંચાવવી, જેથી તે પોતે જાગડવાને જાહેલે સુધરશે અને તેની ઈચ્છા પણ તૃપ્ત થશે.

કોઈ એકાંત ઉચ્ચ પ્રદેશમાં રહી સૃષ્ટિ સંહર્ષનો થોડા દિવસ આનંદ અને અનુભવ લેવા ઈચ્છા થાય તો માથેરાન અથવા મહાજાલેશ્વર જેવાં સ્થળે તેને ન લઈ જતાં આપુ જેવાં તીર્થસ્થળે લઈ જવું, જેથી તેની ઈચ્છાને ભક્ષ મળશે અને એક પાંચ સાધવા જતાં બે કાર્ય સધાશે.

ચોપાટ કે સેત્રજ સ્થળની ઈચ્છા થાય તો તેને સ્થળ માટે જ્ઞાનખાજી આપવી. જેથી તે ચોપાટ કે સેત્રજનું હીથેલું વહન (વેન) ભૂટી જશે અને સમજણપૂર્વક જ્ઞાનખાજીમાં સમાવૃતા કરવાથી કોઈ નૂતન જોષ મેળવશે.

મન રિથર કેમ થાય ?

૩૬૬

ઉપરના થોડા ફકરાઓ ઉપરથી મનને વશ કરવાનો ક્રમ બતાવવા પ્રયત્ન થયો છે તે એક રૂપરેખા છે. એવી બાળતો ઘણી લખી શકાય પણ બહુ લખાણ આવશ્યક નથી. એ ઉપરથી એટલું સમજવા રૂપે નીકળી શકે છે કે એક પ્રકારના અપ્રશસ્ત લાવોમાંથી બીજા પ્રકારનાં સન્નતીય છતાં પ્રશસ્ત લાવોમાં મનને દોરી જવું એ તેને વશ કરવાનો શરૂઆતનો પ્રકાર છે.

અત્ર પ્રસંગે બાણવા યોગ્ય છે કે મનની ઈચ્છાને અનુકૂળ સન્નતીય પ્રશસ્ત પ્રકારનો અભાવ હોય ત્યારે વિન્નતીય પણ પ્રશસ્ત પ્રકારમાં મનને દોરી રાખવાથી પણ મનનું એકીકરણ થઈ શકે છે એટલે જેન કેન પ્રકારેણ મનને અપ્રશસ્ત લાવની વિસ્મૃતિ કરાવી પ્રશસ્ત લાવમાં જોડવું એમ અત્ર લખવાનું પ્રયોજન છે.

ઉપરના ફકરાઓમાં જે વિધિ દર્શાવ્યો તદનુસાર નવર્તવામાં આવે અને મનને તદન દાણી દેવામાં આવે તો તે મનુષ્યને અનેક વ્યથા ઉપજાવે છે, પોતે સુખે જીવતું નથી અને બીજાને સુખે જીવવા દેતું નથી. આ બાળત પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતપોતાના અનુભવથી વિચારે તો સહેજે સમજી શકાય તેવી છે.

યોગી થવા ઈચ્છનાર પ્રથમ હડયોગ અળત્યાર કરે છે, પણ પાછળથી સદૃશ-સમાધિ યોગમાં જ્યારે તે આવે ત્યારેજ તેની ઈષ્ટ સિદ્ધિ થાય છે. બાકી હડયોગમાં વર્તતાં તો તેને નવી નવી દશાઓના અનુભવ સાથે પોતાના સામર્થ્યની કસોટી થાય છે અને તે વખતે તો તેને અનેક હાસ્યપાત્ર દશાઓનો અનુભવ થાય છે જે તે પોતેજ બાણ છે પણ અન્યને જણાવતો નથી; અને જો તેમાં આગળ વધવા સાથે તે સમાધિ યોગમાં ન આવે તો પ્રથમ યોગ તેને માત્ર અદ્વપાશેજ ફળદાયક થાય છે. આ જણાવવાનો હેતુ એ છે કે મનને મારવા માટે હડયોગનું સેવન મોટા ભાગે આજ કાલ બહુ પ્રકારના ધાર્મિક પ્રસંગોમાં થાય છે, તે તદન કાઠી તાંબવા જેવું નથી, શરૂઆતમાં દેવ પાડવા માટે સ્વર્ગ કે મર્ત્ય સુધે એ બધા મુલો મનને જોડતું નથી કે મનને સ્વર્ગ કે મર્ત્ય બીજા યોગથીજ થાય છે અને આ સરજ ક્રમ-સર્જ નથી.

દરેક માણસ મનને સજ કરવા રૂઢિએ એ મનને રોજ રોજ એ મનને ઈચ્છા બાળતથી ત્યારેજ મહેનત કે વ્યયરે તે તદનુકૂળ પ્રવર્તે. જેવો અનુભવ તેની ઈચ્છા એ જોડી ઈચ્છા છે અને તેટલાથી કાંઈ ફળ નથી. આ નિવડ દરેકે દરેકે ઈચ્છાને લાગુ પડે છે. આથી, મન વશ કરવા ઈચ્છનારે સાવચેત થઈ, બાળતિપૂર્વક તેના ઉપાયો અજમાવવા જોઈએ એમ સૂચવવાનો અર્થ આશય છે.

ચોવીશ કલાકમાંથી અત્યંત પ્રવૃત્તિનો અને નિદ્રાનો જરૂરનો વખત બધા

૨૨૮

જનધર્મ પ્રકાશ.

કરતાં જે વખત મળે તેમાં મનને નવરૂં ન પડવા દેતાં તેને ગમે તેવા પણ સારા વાંચન અને અભ્યાસમાં જોડી દેવું, જેથી ઘણાં પાપ લાગતાં અટકી જશે. નિત્ય ઠાંઠ પાણી નવીન અભ્યાસ કરવાની ટેવ રાખવી જેથી કેટલોક કાળ તેમાંજ વ્યતીત થઈ જશે. જેમ જેમ જ્ઞાનગણ વધતું જશે તેમ તેમ મનની દશા સુધરતી જશે અને શરૂઆતમાં જે જે, ટેવ પાડવા માટે કરવામાં આવતું હતું તે તે હવે રૂચિ-પૂર્વક સ્વયમેવ આચરવાનું સ્વીકારાશે. જેટલું જ્ઞાનશુભનું પ્રાણલય અધિક હોય તેટલું મનનું વશીકરણ વિશેષ અને જેટલી તેમાં ન્યૂનતા અથવા નૈર્ણલય હોય તેટલી મનના વશીકરણમાં પણ ન્યૂનતા થાય છે, માટે મન વશ કરવા ઇચ્છનારે અભ્યાસ અને વાંચન બહોળા પ્રમાણમાં રાખવાં જોઈએ, એ જાસ ઉપાય તરીકે ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય છે.

જેટલા પ્રમાણમાં બહિરૂપાધિઓ-પ્રવૃત્તિઓ જીવને વિશેષ લાભ પડેલી હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં મનને બટકવાનાં સ્થળો વિશેષ હોય છે અને તેથી મનને વશ કરવા ઇચ્છનારે જેમ જાને તેમ ઉપાધિઓ ઓછી કરી નાખવી જોઈએ. પછી તે ગૃહસ્થ હો કે ત્યાગી. જાને છે એમ કે આ જીવ ઘણીવાર વ્યર્થ ઉપાધિઓ (કે જે તે ન જોઈએ તો ચાલી શકે તે) જોઈએ કરે છે અને પછી મન વશ થતું નથી એમ ફરીયાદ કર્યા કરે છે. અસંતુષ્ટ શ્રીમંત કરતાં સંતુષ્ટ ગરીબ મનને વિશેષ જીતી શકે છે પ્રથમ વર્ગ જ્યારે ક્વચિત્ ધાર્મિક ક્રિયા કરવા જશે ત્યાં પણ મન તેને સ્થિર થવા દેશે નહિ અને દ્વિતીય વર્ગ તે શાંતિપૂર્વક કરી શકશે. પ્રથમ વર્ગ જ્યારે અર્થધીજ સર્વ સિદ્ધિ માને છે અને ધર્મને ભોગે પણ અર્થ સાધે છે ત્યારે દ્વિતીયવર્ગ ધર્મધીજ સર્વ સિદ્ધિ માની નિયમિત ગોઠવેલા ક્રમપૂર્વક, અર્થ અર્જન કાળે અર્થ અને ધર્મ સાધન કાળે ધર્મ સાધે છે. પ્રથમ વર્ગ જ્યારે ‘આ ધાર્મિક કાર્ય જટ પૂરું થાય તો ઠીક, મારે હજી પેલું કાર્ય અપૂરું છે તે કરવું છે’ એવા વિચારવાળો હોય છે ત્યારે દ્વિતીય વર્ગ ‘અત્યારે મારે આ ધાર્મિક કાર્ય સિવાય બીજું કશુંજ કરવાનું નથી’ એમ વિચારી કોઈ પણ જાતની ત્વરા વગર ગાંધિની ધર્મ સાધે છે. અહીં કારણ તરીકે વિચારતાં સમજાશે કે

સર્વની સામ્ય પોતાની આજીવિકા પૂરતીજ ઉપાધિઓ રાખી અન્ય ઉપાધિઓને બાંધીને અને જેટલી ઉપાધિ રાખી હોય તેના ચોક્કસ વખતે તેમજ મન દોડધામ કરી લેશે પણ નિવૃત્તિ એટલે મહેરગાન સાહેબ ડાહ્યા થઈને એક વખતે બીજી બાંધાઈ જશે. તેમાંથી આવા સાધક મનુષ્યો જાણી શકે છે તેથી અનર્થક છે.

મન સ્થિર કેમ થાય ?

૬૨૯

જશે. શ્રીમંતોએ ધીમેધીમે પ્રવૃત્તિ ઘટાડી નિવૃત્તિ વધારીને તેનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ; અન્યથા છેક છેલ્લી ઘડી સૂધી પ્રવૃત્તિને નહિ છોડનારને પોતાની શ્રીમંતાઈનું ખર્ચ ફળ મળતું નથી. તેઓ સદા સચિંતજ રહે છે અને જીવન વ્યર્થ કરે છે.

જેટલા પ્રમાણમાં વસ્તુસ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે તેટલા પ્રમાણમાં મન નિર્વિઘ્ન બને છે અને તેથી મન વશ કરવા ઇચ્છકે વસ્તુસ્વરૂપનું બહુ પ્રમાણમાં જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ તથા વિચાર કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ અને ઉતાવળા થવાની ટેવ છોડી દેવી જોઈએ.

તાવ આવે ત્યારે શા કારણથી તાવ આવ્યો ? એનો વિચાર કરી યોગ્ય ઉપચાર કરવો, એટલે વિશેષ વિકલ્પ નહિ થાય. અહીં ઔષધ કરવા કરતાં પશ્ય-સેવન ઉપર વધારે આધાર રાખવો.

વિચાર કે ભૂતકાળને ભૂલી જઈ, ભવિષ્યકાળનો ખાસ મોટા પ્રસંગ વિના વિચાર કરતાં, વર્તમાન સ્થિતિનેજ અનુકૂળ રહેવાં સદા પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. એથી પણ ઘણા વિકલ્પો ઘટી જશે. ઘણાં માણસો ‘બહુ ખોટું થઈ ગયું ! આમ સાવચેતી ન રાખી તો આમ થયું ! હવે કેમ થશે ?’ ઇત્યાદિ વિચારો ચાલુજ રાખે છે કે જેનું પરિણામ શૂન્ય છે અને મગજ પર બોજો વધે છે.

મન વશ કરવા ઇચ્છનારે જેમ બને તેમ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, કલહ, પરનિંદા અને દૂકમાં કહીએ તો અઢારે પાપસ્થાનકોના પ્રસંગો જેમ ઓછા સેવાય અથવા બીલકુલ નજ સેવાય એ બાબત બહુ લક્ષ્ય આપવું ખાસ જરૂરનું છે. ધાર્મિક ક્રિયાઓ જેમનાથી ઓછી થઈ શકે એવાં માણસો આટલું ધ્યાન આપે તોપણ બહુ મેળવી શકે છે. ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરીને પણ કરવાનું એજ છે. સામાયિક નિત્ય કરાય અને સમતા ગુણ જરાપણ ન આવે, પ્રતિક્રમણ નિત્ય થાય અને પાપ પણ પુનઃ પુનઃ સેવાય, પૂજ્યને પૂજતાં ક્રોધપણ અંશે પૂજ્ય ન થવાય, પૌષ્પધનું સેવન કરતાં આત્મધર્મને પુષ્ટિ ન મળે, તપસ્યા ચાલુ રાખવા છતાં ઇચ્છાનો રોધ ન થાય અને વ્રત, પ્રત્યાખ્યાન કર્યા છતાં મન પોતાનું ચાપલ્ય ન છોડે તો કરાયેલી ધાર્મિક ક્રિયાઓનું ફળ શું ? તેનો વિચાર વાંચકે પોતેજ કરી લેવો.

ક્રોધોદય થાય ત્યારે તે અગ્નિ પ્રથમ આપણનેજ બાળશે, માનોદય થાય ત્યારે પૂર્વ મહાપુરુષો કયાં અને હું કોણ ? માયોદય થાય ત્યારે વિશ્વાસઘાત સમાન કોઈ મહા પાપ નથી, લોભોદય થાય ત્યારે લક્ષ્મી ચપળ છે, અનિત્ય છે અને

પર નિંદાનો ઉદય થાય ત્યારે પોતામાં કેટલા અવગુણો રહેલા છે ? એ આદિ વિચારવાથી તે તે કષાયોનું જોર ઘટી જશે અને જેટલા પ્રમાણમાં જોર ઘટશે તેટલા પ્રમાણમાં મન શાંતિ અનુભવશે. માટે સાધકે એ અંતરૂપાધિમાંથી જેમ સુકત થવાય, તેના ફંદમાં કયારે પણ ન ફસાય એને માટે સદા બળવૃત રહેવાની પૂર્ણ જરૂર છે.

છેવટે એક ખાસ બાબત ઉપર લક્ષ્ય આપવા, તેનો અભ્યાસ પાડવા ભલામણ કરવામાં આવે છે તે એ કે મનને દમવા ઈચ્છનારે મૈત્ર્યાદિ ચાર ભાવનાઓનું સ્મરણ મનન અને તદનુસાર વર્તન નિત્ય રાખવું. નિરંતર એટલે એક ક્ષણ પણ તેનું વિસ્મરણ ન થવું જોઈએ. એથી મન બહુ શાંત થઈ જશે.

મૈત્રી ભાવનાથી સર્વ જીવો મારાં મિત્રો છે, કોઈ શત્રુ નથી એ વિચાર રહેશે, એથી ક્રોધ જીતાશે અને સમતા રસમાં ઝીંતારો.

પ્રમોદ ભાવનાથી પોતાનું માન ગળી જશે અને સત્સમાગમ ચાલુ થતાં ઘણા અનર્થોથી બચાશે.

કરુણા ભાવનાથી હૃદય સદા દ્રવશે, અનુકંપાશીલ થશે અને તેથી દયા-અહિંસાને પોષણ મળશે.

માધ્યસ્થ્ય ભાવનાથી ઉદાસીનતા વધશે એટલે વ્યર્થ વિકલ્પો ઘટી જશે. અહીં ઉદાસીનતા એટલે શોક, અફસોસ ન સમજવો પણ વૈરાગ્ય સમજવો.

પૂર્વે, મહા પુરૂષો સમર્થ યોગી થઈ શક્યા છે તે આજ ભાવનાઓના અવલંબનથી. ‘ સર્વો જીવ કર્મ શાસન રચી ’ એ સદોદિત ભાવ આવાજ અવલંબનનું અંતિમ પરિણામ છે. એવા પુરૂષો પછીથી કેવળ આત્મધ્યાનમાંજ પોતાનું શોધાયુ ગાળે છે. તેમને બાહ્યાંતર એવી એક પણ ઉપાધિ રહેતી નથી કે જેમાં મન બ્રમણ કરે. બ્રમણ સ્થળને અભાવે મનનો આત્મામાંજ લય થાય છે એટલે આયુધ્યની પૂર્ણતાએ એઓનો લોકાગ્રસ્થાનમાં સદાને માટે વાસ થાય છે.

આપણને અને સૌને એવી માનસિક શાંતિ હો અને એવું અનુપમ ફળ મળે એવી શુભાકાંક્ષાપૂર્વક અત્ર વિરમવામાં આવે છે.

વીતરાગ ચરણોપાસક,

દુર્લભદાસ કાલિદાસ.

एक निष्पक्षपात अभिप्राय.

ઘણા ગાંધુઓ ‘ યોગ ’ શબ્દથી ભડકી જઈ તે વિષયને અંગે બહાર પાડવામાં આવેલા ગ્રંથો તેમનાથી ન સમજાય તેવા માની લઈ તેવાં ગ્રંથો વાંચનાનોજ વિચાર કરતા નથી. હાલમાં અમારા તરફથી કાપડીયા મોતીચંદ ગીર-ધરલાલ સોલીગ્રીટરે તૈયાર કરેલા “ આનંદધન પદ્ય રતનાવલી ” અને “ જૈન દ્રષ્ટિએ યોગ ” એ બે ગ્રંથો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. અને જે ગ્રંથોનો વિશેષ પ્રમાણમાં લાભ લેવાય તે માટે અમારા તરફથી લગભગ પંડતર કિંમતેજ તે વેચવામાં આવે છે, તે બે ગ્રંથો પૈકી એક ગ્રંથ “ જૈન દ્રષ્ટિએ યોગ ” કેવી સરળ ભાષામાં લખાયેલ છે અને તે કેવો ઉપયોગી છે તે માટે સાદરીનિવાસી ગૃહસ્થ અનંદનમલ નાગોરીનો તે ગ્રંથ વાંચ્યા પછી જે અભિપ્રાય અમારી ઉપર લખાઈ આવેલ છે, તે ઉપયોગી હોવાથી અત્રે જેમનો તેમજ અમે પ્રગટ કરીએ છીએ.

છોટી સાદરી. મેવાડ.—તા. ૩ જુન ૧૯૧૫.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા.—ભાવનગર.

સાહિત્યોપાસક સુશીલ ગૃહસ્થો.

આનંદધન પદ્ય રતનાવલી સાથે આવેલ “ જૈન દ્રષ્ટિએ યોગ ” નામની બુક મળી છે, સદરહુ બુક આનંદધન પદ્ય રતનાવલીના વિવેચનના પરિચયાર્થે રચવામાં આવ્યાનું ટાઈટલ પર પરથી જણાય છે, પુસ્તક અવલોકન કર્યા પશ્ચાત્ આનંદની સીમા રહેતી નથી. કોઈ પણ પુસ્તકનો પરિચય કરાવવા અર્થે ઇતર ગ્રંથની યોજના થઈ હોય તો તે આ પ્રથમજ છે.

લેખક મહાશયે આધુનિક જૈન તથા જૈનેતર પ્રગ્દ પર જૈન સાહિત્યનો અદ્વિ-તીય અને અનુપમ ફીલોસોફીનો પ્રકાશ પાડવા સદરહુ બુકદ્વારા કંઈ કયાશ સાખી નથી. તેમાં જુદા જુદા આર્ટીકલનાં ૮૪ મુખ્ય લેખો અને પેટા વિભાગમાં અઠારઘણરાનુક્રમણિકાના ૯૭૬ વિષયો અવલોકતાં મને તો બહુજ આનંદ થયો છે. લાઇ શ્રી કાપડીયાએ યોગ જેવા મહાન વિષયને એટલો ગંધો સહેલો કરવા અને ઘરગથ્થુ ભાષામાં તે વિષય સમાવવા જે સતત્ ઉદ્દેશ સેવ્યો છે તે અરેખર પ્રશંસનીય ગણી શકાય.

આવા મહાન વિષયનો પરિચય થવા અસાધારણ સાક્ષરને પણ ગુરુ-ગમની આવશ્યકતા હોય છે, તેવા શુદ્ધ અને અદ્વિતીય વિષયનો સાધારણ જન

મંડલનાં હૃદયતટપર પ્રકાશ પાડવા આ પુસ્તકદ્વારા સાક્ષર મહાશયે કંઈ કચાશ રાખી નથી. પુસ્તક પ્રકાશકો કિંવા યોજકોને આવી ઉંચી કક્ષાના પુસ્તકો બહાર પાડવાની ઢગ આદરણીય છે.

પુસ્તકનાં પરિચયાર્થે આમુખ, બે બોલ, ઉપોદ્ધાત, ભૂમિકા અને છેવટે વિષયસંક્ષેપાનુક્રમણિકામાં પુષ્કળ પૃષ્ઠો રોકી સાક્ષરો તે ગ્રંથની ઉત્તમતામાં વધારો કરવા મથે છે, તદનુસાર ભાઈશ્રી કાપડીયાએ દશ વીશ યા વધારે પૃષ્ઠો ચિત્રી સંતોષ સેવ્યો નથી, પણ જુદોજ ગ્રંથ લગભગ ૨૧૦ પૃષ્ઠનો સુદ્રિત કરાવી સાહિત્યમાં વધારો કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ યોજના નિહાળી પુસ્તક અવલોકનમાં દ્રષ્ટિ કરીએ તો અદ્ભુત મહિમા, વાક્ય પટુતા, અને ભાષા સૌંદર્યનો ભાવ સ્પષ્ટતયા સમન્વિત થાય છે. યોજક મહાનુભાવે કઠિન ભાષાનું શરણુ ત્યજી માધુર્યતાપર લક્ષ આપી સરલ અને સાર્વજનિક, સાદી અને ઘરગથ્થુ ભાષાનો આવા મહાનુ આધ્યાત્મિક વિષયને ચિતરતાં ઉપયોગ કર્યો છે એ ધન્યવાદ યોગ્ય ગણી શકાય. આવી પ્રથા પ્રકાશકો કિંવા યોજકોને આદરવી હિતકર જણાય છે.

અત્ર આલેખણું અપ્રાસંગિક નથી કે આ ગુકમાં આઠ દ્રષ્ટિ અને યોગનાં આઠ અંગ વિષે જે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે તે સાક્ષર કિંવા વક્તા મહાશયને મિષ્ટાન્ન ખોરાક તુલ્ય જણાય છે.

ગ્રંથના પરિચયાર્થે જુદું પુસ્તક સુદ્રિત કરાવી જે સામર્થ્ય ગ્રંથનું છે તે કંઈ ઓછું નથી. પુસ્તકમાં પ્રસંગોપાત આધુનિક આર્હિત અને ઇતિર પ્રગતી શૈલ્યાનુસાર નૈતિક, ઐતિહાસિક, ભાવાત્મક, ધાર્મિક, બ્યાવહારિક અને આધ્યાત્મિક લેખોનો સમાવેશ કરી શ્રીયુત્ કર્તા મહાશયે (મોતીચંદ ગીરધરલાલ કાપડીયા-સાંલીસીટર-હાઇકોર્ટ પ્લીડર-મુંબઈ) આર્હિત પ્રગતમાં સાહિત્યોપાસક માનવોને ખરેખર ઋણી બનાવ્યા છે.

પુસ્તકનું કદ, પૃષ્ઠસંખ્યા અને બાઈર્ડિંગની સુંદરતા નિહાળતાં આહ આના કિંમત વધારે નથી. દરેક માનવ જાતને આ પુસ્તકનો સંગ્રહ કરી આત્મ-શુભમાં વૃદ્ધિ કરવા મારી ખાસ ભલામણ છે. એજ.

લી. સાહિત્યોપાસક આત્માનંદીઓનો અનુચર
Chandanmal.

શ્રી ભાવનગરમાં સંઘવી દેવકરણભાઈ મુળજીને માનપત્ર આપવાનો ભવ્ય મેળાવડો: ૧૩૩

શ્રી ભાવનગરમાં સંઘવી દેવકરણભાઈ મુળજીને માનપત્ર આપવાનો ભવ્ય મેળાવડો.

શ્રી વલુચળીમાં સુમારે પચાસ હજારના ખર્ચથી શ્રીશીતળનાથજીનું નવીન ચૈત્ય બાંધાવી ન્યેષ્ટ શુદ્ધિ ૬ ગુરૂવારે તે પરમાત્માની અતિ પ્રાચીન મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા કરી, જે પ્રસંગે સુમારે સાત આઠ હજાર માણસો ગહાર ગામથી આવ્યું હતું, તેની સાત આઠ દિવસ સુધી અનેક પ્રકારે ભક્તિ કરીને એકંદર પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગમાં સુમારે વીશ હજાર રૂપીઆનો ખર્ચ કર્યો, એવા ઉદાર દિલવાળા સંઘવી દેવકરણભાઈ મુળજીનું ભાવનગર પધાર્યું થતાં તેમના ઉદારતાદિ સહયુક્તાથી આકર્ષાઈને તેમજ તેઓ પણ આ સભાના એક અંગીભૂત (લાઈફ મેમ્બર) હોવાથી સભાસદોનો વિચાર તેઓ સાહેબને માનપત્ર આપવાનો થયો. કેટલોક આગ્રહ થયા પછી તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. તે ઉપરથી ન્યેષ્ટ વદિ ૧૦ બુધવારે શેઠ ત્રિભુવનદાસ ભાણુજી જૈનકન્યાશાળાના ભવ્ય મકાનમાં એક મહાન મેળાવડો ઓરેના મે. મુખ્ય દીવાન સાહેબ સુરારજી આણંદજી તનાના પ્રમુખપણા નીચે કરવામાં આવ્યો હતો.

આ પ્રસંગે મે. નાયબ દીવાન સાહેબ વિગેરે રાજ્યના મુખ્ય મુખ્ય અધિકારીઓ, નગરશેઠ પરભુદાસભાઈ વિગેરે અન્ય ડોમના આગેવાન ગૃહસ્થો તથા જૈનકોમના સર્વે આગેવાનો પધાર્યા હતા. સુમારે ૫૦૦ માણસો એકત્ર થયું હતું. શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા તરફથી પણ આજ મેળાવડામાં સાથેજ માનપત્ર આપવાનું નિર્માણ કરવામાં આવ્યું હતું, અને જાને માનપત્ર સાથે અપાયા હતા.

પ્રારંભમાં મેળાવડાનો હેતુ મી. કુવરજી આણંદજીએ નિવેદન કર્યો ગાદ જાને માનપત્રો વાંચવામાં આવ્યા હતા. સંઘવી દેવકરણભાઈએ તેનો યોગ્ય ઉત્તર આપ્યો હતો. ગાદ શાસ્ત્રી નર્મદાશંકર દામોદર અને ભટ્ટ શ્યામજી લવજીએ અવસરોચિત સંસ્કૃત અને ગુજરાતીમાં પદોવડે સભાના મનનું રંજન કર્યું હતું. ત્યાર ગાદ પ્રમુખે ગહુ સુંદર શબ્દોમાં વિવેચન કર્યો પછી પાન ગુલાબ અને ફુલતોરા અપાયા ગાદ મેળાવડો ખરખારત થયો હતો. સર્વના દિલ ખુલ્લુ પ્રસન્ન થયા હતા.

આ મેળાવડાની વિશેષ હકીકત સ્થળ સંકોચના કારણથી અત્રે આપી શકતા નથી. તોપણ શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા તરફનું માનપત્ર, સંઘવી દેવકરણભાઈએ આપેલ જવાબ અને કવિ શ્યામજીની કવિતા આ નીચે આપવામાં આવેલ છે.

ૐ નમઃ સિદ્ધં

શ્રાદ્ધગુણાલંકૃત, શુભકાર્યપરાયણ, નરરત્ન, વણુથળીનિવાસી.

સંઘવી દેવકરશુભાઈ મુળજી.

સુજા ધર્મ બંધુ !

આપ સાહેબે હાલમાં વણુથળી ખાતે કરાવેલા શ્રી શીતળનાથ પરમાત્માના અપૂર્વ જિનમંદિરની અંદર જ્યેષ્ઠ શુદ્ધિ ૬ ગુરુવારે તે પરમાત્માની અત્યંત સુંદર પ્રાચીન મૂર્તિને સ્થાપન કરી જે અપૂર્વ લાલ મેળવ્યો છે, જે પુણ્યાનુગ્રાહી પુણ્ય સંપાદન કર્યું છે અને જે અપ્રતિમ કીર્તિ મેળવી છે તેથી આકર્ષાઈને અમે શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના સભાસદો આપ સાથેના બંધુભાવને વિશેષ પુષ્ટ કરવા નિમિત્તે આ લઘુ માનપત્ર આપના ઉત્સુક થયા છીએ.

આપે આપના દક્ષપણાથી, કાર્ય કુશળતાથી, અને પુન્ય પ્રકૃતિના પ્રાદુર્ભાવથી જગતમાં, પૂજ્ય સ્થાને ગણાતી લક્ષ્મીદેવીને આરાધી તેનું આકર્ષણ કરીને તેનો યોગ્ય સ્થાને વ્યય કરવામાં જે વિચક્ષણતા વાપરી છે અને વાપરે છે તે માત્ર અગોનેજ નહિ પણ આપણા જૈન સમુદાયને પણ અત્યંત હર્ષિત કરે છે અને તેનાવડે આપની કીર્તિ સર્વત્ર વિસ્તાર પામી છે.

આપે પૂજ્ય બુદ્ધિવટે શ્રીમાન્ મોહનલાલજી મહારાજના ચરણારવિન્દનું સંસેવન કરી તેમનું ચીરસ્મરણીય નામ દીર્ઘકાળ પર્યંત અવસ્થિત કરવા માટે શ્રી મોહનલાલજી જૈન સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી મુંબઈ ખાતે સ્થાપન કરાવી તેમાં મોટી રકમનો ભોગ આપવા ઉપરાંત તે કાર્યને તન ગનથી આપ સહાય આપી રહ્યા છો તે આપના વિશુદ્ધ અંતઃકરણમાં કૃતજ્ઞપણું રમમાણું કરી રહ્યું છે એમ સૂચવવા સાથે અન્ય બંધુઓને પણ શુભક્ષિતમાં સ્થિત થવા ગુપ્ત પ્રેરણા કરે છે.

મુંબઈ ખાતે હાલમાં સ્થાપવામાં આવેલ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયની અંદર પણ આપે સારી રકમની સહાયતા આપી છે, શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈનખાળાશ્રમમાં સારી રકમની મદદ આપવા ઉપરાંત તેને દીર્ઘકાળીન જીવન આપવા અંતઃકરણથી ઈચ્છો છો, વ્યુનાગઢ ખાતે શ્રી સૌરાષ્ટ્ર જૈન ઝોર્ડીંગને મોટી રકમની સહાય આપી રહ્યા છો, હાલમાં કરેલા પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં પણ ઉદાર દિલથી પુષ્કળ દ્રવ્ય વ્યય કર્યો છે, આ ઉપરાંત સંઘસેવાનાં અનેક કાર્યોમાં સર્વદા તત્પર રહો છો, વળી જ્ઞાતિબંધુઓને તેમજ ધર્મબંધુઓને ઉચ્ચ સ્થિતિમાં લાવવાને અહર્નિશ ઈચ્છો છો અને તેને માટે તન મન ધનથી સહાયક થવા તત્પર છો, જૈન સમુદાયમાં એક નરરત્ન ગણાઓ છો અને શાસનોત્તતિના દરેક કાર્યમાં બનતો લાલ લેવાને નિરંતર ઉત્સુક છો ઇત્યાદિ આપનામાં રહેલા સદ્ભૂત ગુણોથી

શ્રી જાવનગરમાં સંઘવી દેવકરણુભાઈ મુળછને માનપત્ર આપવાનો બંધ મેળાવડો. ૧૩૫

આકર્ષાઈને અગાડું હર્ષથી નિર્ભર થયેલું અંતઃકરણ આ લઘુ માનપત્રવડે તે હર્ષ યતિચિત્ત પ્રદર્શિત કરવા તકની રહેલું છે.

આપ દીર્ઘકાળ પર્યંત ઉન્નવળ કીર્તિ સાથે સુખ સંપત્તિ ભોગવો, પરમાર્થ પરાયણ રહો, લક્ષ્મીનાં સદ્વ્યય કરવામાં અન્યને દ્રષ્ટાંતરૂપ બનો, આ સભા તરફ વિશેષ પ્રેમભરેલી લાગણીવાળા થાઓ અને દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવી આત્મહિત સાધવામાં અભ્યુદય થવા સાથે જૈનકોમમાં હાલમાં પડેલી ખામીને પુરતારા નામાંકિત ગૃહસ્થ તરીકેની પ્રતિષ્ઠાના પાત્ર બનો એમ ઇચ્છી, પરમાત્મા પ્રાપ્તિ તેવી પ્રાર્થના કરી આ લઘુ માનપત્ર સમાપ્ત કરીએ છીએ. મિતિ સં. ૧૯૭૧ના જેઠ વદિ. ૧૦ ને વાર બુધ.

અમે છીએ આપના પ્રત્યે બહુભાવ ધરાવનારા આપના સુહૃદો.
અને.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાના અગીભૂતો.

શા. કુંવરજી આણંદજી. (પ્રમુખ) શા. ગાધી. અમરચંદ. ઘેલાભાઈ.

શેઠ. પ્રેમચંદ રતનજી. (ઉપપ્રમુખ) શા. જીવરાજ રતનજી.

સંઘવી. દામોદરદાસ નેમચંદ. (ખજાનચી) શા. પાનાચંદ બુશાલ.

સેક્રેટરીઓ.

અને અન્ય સભાસદો.

સંઘવી દેવકરણુભાઈએ આપેલ ઉત્તર.

મહેરબાન પ્રેસીડન્ટ સાહેબ અને અત્રે પધારેલા ગૃહસ્થો!

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા અને શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા તરફથી મને આજે જે માનપત્રો આપવામાં આવ્યા છે તે મારી યોગ્યતા ઉપરાંતના છે. મેં એકાંકીય મારી શક્તિના પ્રમાણમાં કંઈ છે, તેથી કાંઈ વિશેષ કંઈ નથી. મારી વધારે દ્રવ્યનો વ્યય સત્કાર્યમાં વિવેકપૂર્વક કરનારા પૂર્વ અનેક ગૃહસ્થો થઈ ગયા છે, અને અત્યારે પણ ઘણા વિદ્યમાન છે. મેં એવું કાંઈપણ અપૂર્વ કાર્ય કંઈ નથી, કે જેથી હું આવા સમુદાયના માનપત્રને લાયક ગણાઉં, છતાં મારી ઉપરના સ્નેહના આકર્ષણથી આકર્ષાઈને મારા નાના કાર્યને મોટું લેખવી આ માનપત્ર આપવાનો જે પ્રયાસ કર્યો છે, તેને માટે હું એ બંને સભાઓને અંતઃકરણથી આભાર માનું છું. અને માત્ર એવા સમુદાયનો તેમજ અત્રે તસ્વી લઈને પધારેલા આ સ્ટેટના મહેરબાન દીવાન સાહેબનો હાથ પાછો ન ઠેલવો- તેમની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરવો એવા વિચારથીજ મારી યોગ્યતા ઉપરાંતના આ માનપત્રનો સ્વીકાર કરું છું.

હાલમાં જરૂરીઆત ખાસ કેળવણી વધારવાની છે. અમારી જૈનકોમ કેળવણીમાં

૧૩૬

જૈનધર્મ પ્રકાશ.

હવે જાહુ પાછળ છે, તેને માટે જોડીંગો વિગેરેના સાધનોની ઘણી અપેક્ષા છે. તે સાથે એવા કેળવણી લીધેલા હજારો વચના જાહુઓ ધર્મશ્રદ્ધાથી વિમુખ થઈ ન જાય તે માટે તેની સાથે સાથે ધાર્મિક કેળવણી આપવાની પણ જરૂર છે. હાલમાં પ્રજાના જોડાણા લાગતું વલણ તે તરફ ખેંચાયેલું છે અને તેમ થવાથી જ ઉત્તરોત્તર કિંમત ઘટી જવાનો સંભાવ છે. માફે લક્ષ પાણુ તે તરફ ખેંચાયેલું છે. પેતાથી બંધી શકતું કરવાનો હરેક વ્યક્તિની ફરજ છે. હું જે કાંઈ કરું છું અને ફરીશ તે મારી ફરજ સગવળનેજ કરું છું ને ફરીશ તેમાં હું કાંઈપણ ઉપકાર કરતો નથી, છતાં આપ તેને જાહુ માને છે તો હું તેને માટે આપનો આભારી છું.

બીજા પ્રત્યે હું નિરંતર પ્રેમવાળી દૃષ્ટિ જોઉં છું અને જોઈશ; તેઓ મારા તરફ પ્રેમભાવ કાયમ રાખશે એમ હું ઇચ્છું છું અને ફરીને મહેરબાન દીવાન સાહેબ કે જેમણે મારી જાતર અહીં પધારવાની તસ્દી લીધી છે તેમનો, બીજા સલામત સલામતોનો અને અત્રે પધારેલા સર્વ જુદાસ્થાનો આભાર માનું છું અને બેઝી જવાની રજા લઉં છું.

કવિ શ્યામજી કૃત કવિતા.—સર્વેયા ઇન્દ્ર લાવણી.

સ્વધર્મ જે ઘડીએ સચવાયે તેજ ઘડી આનંદતણી,
માતૃસ્વતો સંગમ ધાયે તે ઘડી અતિ આનંદતણી;
જાતિના અભ્યુદયની તેમજ સ્વદેશનું હિત કરણી,
શ્રેષ્ઠ ક્રિયા જે ઘડીએ થાયે તે ઘડી અતિ આનંદ તણી. ૧
અતુલિત લક્ષ્મી અતુલ રૂપ ને મનિમંત કુળવંત મહાન,
ધર્મ વિનાએ અચિત બલકમાં સર્વ જાણવું શૂન્ય સમાન;
જેને છે પરિપૂરણ ચિત્તે સ્વધર્મની ઉપર શુભ પ્યાર,
ધન્ય ધન્ય તે દેવકણ્ણિ ધન્ય સંઘવી કુળ શાણગાર.
શીતળનાથની કરી સ્થાપના સુન્દર વાણસ્યળી મોજાર,
જનનજન્મપર કર્યો જેમણે અપૂર્વ લલ લઈ ઉપકાર; ૨
બ્રહ્મ કર્યો છે જેણે વણનો વિરલ વિમલ શુભ પર ઉપકાર.
ધન્ય ધન્ય તે દેવકણ્ણિ ધન્ય સંઘવી કુળ શાણગાર. ૩
મહાવીર વિદ્યાલયમાં ને સિદ્ધશેખ જાળાશ્રમમાં,
ત્યમ સૌરાષ્ટ્ર સુગ્ગિન જોડીંગમાં પુષ્કળ ધન દઈ કરી સહાય;
તન મન ધનથી જાતિજાહુ ને ધર્મજાહુનું હિત કરનાર,
ધન્ય ધન્ય તે દેવકણ્ણિ ધન્ય સંઘવી કુળ શાણગાર. ૪

ઉત્તમ વય આરોગ્યતા, દીર્ઘ આયુ સદ્ગુણ,
શુભ સંપત્તિ સન્મતિ, પામો લાલ મહાન. ૫

૨-૩ પાસ તેને જોઈએ, આંધ, વણુ જ. મેં તેની કિંમત કરે તોપણ મનુષ્ય ઉપર તે ઉપકાર કરે છે તેજ.

જાહાર પડી ચુકી છે.

તાકીદે અંગણે.

આનંદધન પથ રત્નાવલી.

(પ્રથમ ભાગ.)

આનંદધનજી મહારાજના સુપ્રસિદ્ધ પ્રયાસ પદો પર ઘણા વિસ્તારથી વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. દરેક પદના અર્થ, ભાવાર્થ અને વિશેષાર્થ બતાવવા ઉપરાંત પાઠાતરો તથા આશયો પર સૂક્ષ્મ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. આનંદધનજી અને તેના સમયનો ઇતિહાસ, તેમના પદોની અમરફલિ, તેમના પદોની મહત્તા, અન્ય અથ ઠવિચો સાથે કર્તોની અરખામણી વિગેરે અતિ વિસ્તારથી અર્થવામાં આવ્યા છે. પદોની તથા વિષયોની જૂઠા જૂઠા મહાર ઉપયોગી થઈ પડે તરી અનુક્રમશ્ચિકાઓ આપી છે, વિષય સંદેશ આપવામાં આવ્યો છે અને અર્થને જેમ જાને તેમ ઉપયોગી બનાવવા માટે પૂરતો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ અર્થ પર વિવેચન વિગેરે અમારી સભાના સભાસદ મૌતીચંદ્ર ગીરધરલાલે કાપડીઆ સોલીસીટરે પ્રયાસ કરીને લખેલ છે, તે અંગે ગુજરાતી પ્રેસમાં સુંદર પ્રીન્ટિંગ થી છપાવેલ છે અને ગાંધીનગર પણ લુશો લિટ કરવામાં આવ્યું છે. આ પ્રથમ પ્રયાસ પદના વિવેચનવાળા અર્થની લગભગ પડત કિંમત રૂ. ૨-૦-૦ રાખવામાં આવેલ છે. તે અર્થ જાહાર પડી ગયો છે. તેની માત્ર એક હજાર કોપીઓ છપાવી છે. અર્થ કુલ રૂ. ૨૦૦ આઠ પેણ આઠસો બાર પૃષ્ઠો અથેલ છે. દરેક તત્ત્વરસિક બંધુએ આજ સંચિત થોચ છે. દપાલ ખર્ચ ૦-૮-૦ જૂદું સમજવું.

જૈનદષ્ટિએ યોગ.

(પ્રથમ ભાગ.)

આનંદધનજી કૃત પદોના પ્રાથમિક પરિચય અર્થ તરીકે આ લેખની રચના કરવામાં આવી છે. એમાં યોગના વિષયને બહુ સદી ભાષામાં સમજી શકાય તેમ અર્થો છે, ગદ્ય વિષયને સરલ કરવામાં આવ્યો છે, ચેતનની ઉત્કાન્તિ બતાવવામાં આવી છે, યોગ અને યોગીના લેહો, આઠ દૃષ્ટિ, યોગના આઠ અંગો અને પ્રાસ કરીને ધ્યાન વિષય પર વિશેષ યોગશ્રદ્ધાનુસાર વિવેચન કાપડીઆ મૌતીચંદ્ર ગીરધરલાલે વિસ્તારથી કર્યું છે.

સંસારથી વૃત્તિ ઊઠી હોય, તત્ત્વજિજ્ઞાસા થઈ હોય અને ચેતનની ઉત્કાન્તિ કરવા ઇચ્છા હોય તેમજ આ અર્થ જરૂર વાંચવો જોવી અમારી જાણ બલામણ છે. આખસે ઉપરાંત પૃષ્ઠોના અર્થ બહુ સારી રીતે છપાવવા તથા જાંધાવવામાં આવ્યો છે.

યોગના નામથી ભાંકી ન જતા આ અર્થ જરૂર વાંચવો અમારી બલામણ છે. યોગ અગત્ય નથી, તેમજ જેમ સંગતિમાં નથી તેમ યોગમાં પણ ઉત્કાન્તિ બતાવનારી જાણત સાધારણ નથી, એ જાતાવવા આ અર્થમાં પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. કિંમત માત્ર આઠ આના રાખવામાં આવી છે. આનંદધનજીના પદો પરતુ વિવેચન વાંચતા પહેલાં આ અર્થ જરૂર વાંચવાની બલામણ કરવામાં આવે છે. દપાલ ખર્ચ ૦-૨-૦ જૂદું સમજવું. જાને અર્થ અમારી સભામાં લાવનજ રથી તથા મુંબઈ પાલખની ઉપર રૂ. મેલણ હીરણ્યે લાવી મળી રહેશે. તાકીદે

અમારું પુસ્તક પ્રસિદ્ધિ પાતું.

૧. તરતમાં બહાર પડવાના થયો.

૧. શ્રી અધ્યાત્મસાર. ૫૦. ગાંધીનિ વિજયજી કૃત ટીકા યુક્ત.
૨. શ્રી અધ્યાત્મસાર. મૂળ. મૂળ ને ટીકાના ભાષાંતર યુક્ત.
૩. શ્રી નૃસિંહાર્ચ વિચાર સારોહાર. સાર્થ શતક. સડીક.

૨. છપાય છે.

૪. શ્રી શ્રીવાળરાજનો રાસ. સારાશ તથા સહસ્યયુક્ત.
૫. શ્રી કર્મપ્રકૃતિ ગ્રંથ. શ્રી દશેવિજયજી કૃત ટીકાયુક્ત.
૬. શ્રી ઉપદેશ સમતિકા. સ્વોપજી ટીકાયુક્ત.
૭. શ્રી કર્મગ્રંથ ઉપરની નોટ, સમભૂતિ, બાસડીઆ, યત્રો વિગેરે.

૩. તરતમાં છપાવા રાફ થશે.

૮. શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર. સંસ્કૃત પદ્યગ્રંથ.
૯. શ્રી ત્રિષદ્ધિ શલાઠા ગુરૂચ ચરિત્ર ભાષાંતર. પર્વ ૮-૯
૧૦. શ્રી ઉપદેશ પ્રાસાદ ગ્રંથ. મૂળ વિભાગ ૨ જો. (સ્થંભ ૭ થી ૧૨)
(શા. હીરાલાલ બહોરદાસ. રાંધણપુર નિવાસી તરફથી.)

૪. નીચેના ગ્રંથો તૈયાર થાય છે.

૧૧. ઉપદેશ પ્રાસાદ ગ્રંથ. મૂળ. વિભાગ ૩-૪ સ્થંભ ૧૩ થી ૨૪.
૧૨. શ્રી ઉપમાતિ ભવ પ્રપંચા કથાનું ભાષાંતર.
૧૩. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ચરિત્ર. (ગુજરાતી ભાષામાં)
૧૪. શ્રી પરિશિષ્ટ પર્વ ભાષાંતર.
૧૫. શ્રી હીર સૌભાગ્ય કાવ્ય. ભાષાંતર.
૧૬. શ્રી આરંભસિદ્ધિ વિગેરે જૈન જ્યૈષ્ઠિય ગ્રંથો. ભાષાંતર યુક્ત.

બીજા બે ત્રણ નાના ચરિત્રોના ભાષાંતર બુદ્ધા બુદ્ધા ગૃહસ્થો તરફથી તૈયાર કરાવવામાં આવે છે. તેના નામો હવે પછી બહાર પડશે.

શ્રી જૈનધર્મ પ્રચારક સભાની વાર્ષિક સાધારણ સભા.

જ્યેષ્ઠ વદિ ૧૦ ગુરૂવાર. તા. ૮-૭-૧૯૧૫.

આ મીટીંગના બખર દરેક સભાસદને બહારગામ પણ આપવામાં આવ્યા હતા. સભાસદોએ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

તેમાં સર્વાનુમતે થયેલા કાર્યો.

૧. વર્ષ ૩૨-૩૩-૩૪ માનો રીપોર્ટ ને હીશાળ મંજુર કર્યો.
૨. નવા વર્ષનું બજેટ પસાર કરવામાં આવ્યું.
૩. નવી મેનેજીંગ કમીટી નીમવામાં આવી.
૪. હીશાળ તપાસનારા બે એડીટરો નીમવામાં આવ્યા.
૫. બીજા જરૂરી કામો કરવામાં આવ્યા.

તા. સદર.

શા. જીવરાજ રતનજી. સેક્રેટરી.